

Drs. S. CUPERUS

Drs. J. KAMMINGA

FINANCIERING VAN HET LANDBOUWBEDRIJF

**THEORETISCHE ACHTERGRONDEN
EN PRAKTISCHE TOEPASSING**

Publikatie Nr. 28 - februari 1966

PROEFSTATION VOOR DE AKKER- EN WEIDEBOUW - WAGENINGEN

Woord vooraf

Er zijn verschillende redenen die aanleiding hebben gegeven tot het tot stand komen van deze publikatie over de bedrijfsfinanciering.

Een juiste financiering is een onmisbaar sluitstuk voor een doelmatige bedrijfsopzet. Dit betekent dat de rendabiliteitsbegrotingen die met behulp van de ons ter beschikking staande methoden worden opgesteld meestal noodzakelijkerwijze zullen moeten worden aangevuld met een financieringsbegroting.

In deze publikatie is uitgaande van de rendabiliteitsbegroting en in aansluiting daarop aangegeven hoe dit op een verantwoorde wijze kan geschieden. Daarbij hebben de schrijvers zich ten doel gesteld de onderlinge samenhang tussen de verschillende begrotingen duidelijk te maken, waardoor een sluitend geheel is ontstaan. Het is juist dit laatste wat tot dusverre ontbrak.

Een tweede aanleiding tot deze publikatie vormen de vrij algemeen aanvaarde financieringsregels. De schrijvers zijn nl. van oordeel dat deze regels theoretisch niet aantoonbaar zijn en praktisch geen houvast bieden. Slechts door het stellen van alternatieve financieringsmogelijkheden en het nagaan van de gevolgen van deze mogelijkheden kan de juiste keuze worden bepaald.

Verder zijn ook de versnippering in de financieringsliteratuur en de vaak beperkte behandeling redenen geweest tot deze publikatie.

Drs. H. Willems †, lector in de bedrijfseconomie aan de Rijksuniversiteit te Groningen, ir. N. A. Tonkens van de Centrale Raiffeisenbank te Utrecht en ir. W. Zwart van de Centrale Boerenleenbank te Eindhoven, zijn wij zeer erkentelijk voor hun goede suggesties bij de beoordeling van het eind 1964 verschenen concept.

Tenslotte een bijzonder woord van dank aan ir. G. Veenstra, inspecteur van het Landbouwonderwijs en directeur van de Rijkslandbouwleergangen, voor zijn bereidheid het concept op zijn geschiktheid voor het landbouwonderwijs te toetsen. Ook van zijn op- en aanmerkingen is een dankbaar gebruik gemaakt.

*De rijkslandbouwconsulent voor
bedrijfsvraagstukken,*
Ir. A. J. LOUWES

I. Het financieringsvraagstuk

1. Doel van het landbouwbedrijf

Het stellen van een doel is altijd een eerste eis in de economie. Dit geldt evenzeer voor de bedrijfseconomie. Het is onmogelijk bepaalde gedachten te formuleren, samenhangen te beschrijven en conclusies samen te vatten over een bedrijf als niet het doel van het bedrijf eerst duidelijk wordt gesteld.

In zijn algemeenheid nu, is het doel van het bedrijf het vormen van een inkomen. De landbouwer tracht door middel van de bedrijfsuitoefening en verkoop van de voortgebrachte produkten (de ruil) een inkomen te verwerven. Niet in de allereerste plaats een zo hoog mogelijk inkomen, maar wel het handhaven van een bepaald inkomen. Het verschil hiertussen is in hoofdzaak een verschil in tijd. Het is mogelijk om bij wijze van spreken enkele jaren „roofbouw” te plegen om zo een zo hoog mogelijk inkomen te bereiken. Dit is niet de bedoeling; ook op langere termijn zal het bedrijf voortgang moeten vinden om blijvend een inkomen te verwerven. Handhaving van het inkomen is het eerste doel, pas daarna, dus op de tweede plaats, zal getracht worden dit inkomen zo hoog mogelijk te doen zijn.

Ingaande op deze doelstelling van het bedrijf, nl. het vormen en handhaven van een inkomen, rijst de vraag wat hier onder moet worden verstaan en welke gevolgen dit met zich meebrengt.

Het inkomen dat wordt nagestreefd is naast een vergoeding voor alle overige produktiemiddelen opgebouwd uit drie elementen:

- a. *Het loon dat de ondernemer wenst te ontvangen omdat hij zijn hoofd- en handenarbeid ter beschikking van het bedrijf stelt.* Het is duidelijk dat de hoogte van dit loon slechts subjectief kan worden vastgesteld. Persoonlijke factoren zijn hier bepalend en wel met name de inkomensmogelijkheden voor betrokkene elders en de gehechtheid aan de beroepsuitoefening van landbouwer. . . Dit subjectief vastgestelde loon, het bedrag dus waarvoor iemand bereid is zijn arbeid ter beschikking van het bedrijf te stellen en niet elders aan te wenden, betekent voor het bedrijf kosten. In dit opzicht is hier geen verschil met arbeidskosten voor vreemd personeel evenmin als met andere kosten zoals pacht, resp. eigenaarslasten, afschrijvingen enz.
- b. *De rente over het in het bedrijf geïnvesteerde eigen vermogen.* De boer stelt niet alleen zijn arbeid ter beschikking van het bedrijf, maar hij is tevens in

meer of mindere mate financier, dus vermogensverschaffer. Dit aan het bedrijf ter beschikking gestelde vermogen betekent een offer voor de boer. Immers hierdoor mist hij een rentevergoeding die hij bij aanwending elders zou krijgen b.v. door belegging of door het op spaarrekening bij een boerenleenbank te plaatsen. Deze rentevergoeding moet dus ook tot de kosten van het bedrijf worden gerekend.

Het vastgestelde loon en de rente over het in het bedrijf geïnvesteerde eigen vermogen zal ieder jaar tezamen met alle andere kosten mede uit de geldopbrengsten van het bedrijf een vergoeding moeten vinden.

Dit is een minimumeis waaraan het bedrijf moet voldoen. Is dit niet het geval en wordt het bedrijf toch voortgezet, dan is inderdaad sprake van ondoelmatig handelen van de ondernemer.

- c. *De winst.* Het verschil tussen de geldopbrengsten en de kosten van het bedrijf is de winst. Wat de geldopbrengsten zijn is duidelijk; nl. de bedragen, die ontstaan door verkoop van de produkten. Voor de kosten ligt dit ingewikkelder. Hiervoor is het nodig terug te zien naar de doelstelling, nl. handhaving van het inkomen, wat betekent dat ook op langere termijn het bedrijf voortgang moet kunnen vinden. Dit is het geval als voor de kosten niet als richtsnoer wordt genomen de gemaakte kosten, maar de kosten die gemaakt moeten worden om de produkten opnieuw te produceren.

Slechts als de geldopbrengsten in staat zijn de kosten die voor de toekomst gemaakt moeten worden te overtreffen zal de voortgang van het bedrijf gewaarborgd zijn. In de bedrijfseconomie wordt dit genoemd: de bepaling van de kosten op basis van de vervangingswaarde. De handhaving van het inkomen is gewaarborgd als de opbrengstwaarde van de produkten groter is dan de vervangingswaarde van de opgeofferde produktiemiddelen. De voortgang van het bedrijf is dan verzekerd en ieder jaar kunnen de subjectief in de kosten berekende beloning voor eigen arbeid en de rente over het in het bedrijf geïnvesteerde eigen vermogen zonder bezwaar aan het bedrijf worden onttrokken. Kan nu indien de geldopbrengsten hoger zijn dan de kosten, de hierdoor ontstane winst eveneens aan het bedrijf worden onttrokken en bij het „verteerbare” inkomen van de boer worden gevoegd? (Onder *verteerbaar inkomen* wordt hier verstaan het inkomen dat het gezin uit het bedrijf ontvangt en dat beschikbaar is voor consumptieve uitgaven, het betalen van belastingen en privé-besparingen.) Dit is niet het geval, doordat op het landbouwbedrijf een aantal factoren inwerken die niet te voorzien zijn en diensengevolge niet in de kostenberekening kunnen worden opgenomen.

Enkele voorbeelden hiervan zijn weerrisico's, onverwachte prijsstijgingen van de produktiemiddelen, snelle veroudering van de werktuigen en machines e.d. De verliezen die hieruit voortvloeien, zullen door de winst moeten worden opgevangen. De winst vervult dus een essentiële functie in het bedrijf. Slechts dat gedeelte van de winst, dat zonder dat daardoor de voortgang van het bedrijf in gevaar komt, kan worden onttrokken, komt voor vertering in aan-

merking. Dit gedeelte van de winst heeft voor het bedrijf geen functie meer. Het is de zgn. functieloze winst ¹⁾).

De drie elementen, waaruit het inkomen van de boer uit het bedrijf is opgebouwd zijn dus samengevat:

1. Het loon voor de hoofd- en handenarbeid,
2. De rente over het geïnvesteerde eigen vermogen,
3. De functieloze winst.

Uiteraard is het mogelijk dat dit inkomen nog wordt versterkt door bronnen van inkomsten buiten het bedrijf. Als zodanig echter zijn deze in dit verband niet van belang.

2. Het landbouwbedrijf: een gezinsbedrijf

In I.1 is reeds gezegd dat een boer niet alleen zijn hoofd- en/of handenarbeid ter beschikking van het bedrijf stelt, maar dat hij tevens in meer of mindere mate financier van zijn bedrijf is. Daarbij is hij veelal tevens gezinshoofd. Nu heeft ook het gezin een doelstelling, nl. de inkomensbesteding. Immers ook de privébesparingen zijn op, zij het „uitgestelde”, bestedingen gericht.

Het gevolg van de tegengestelde doeleinden van bedrijf en gezin is dat deze twee als het ware concurreren om het aanwezige vermogen en dat vaak geld aan het bedrijf wordt onttrokken, terwijl dit bedrijfseconomisch niet verantwoord is (b.v. afschrijvingsgelden). Doordat de boer zowel bedrijfshoofd als gezinshoofd is, ontstaat bij hem een sterke verwevenheid tussen bedrijf en gezin, die het economische inzicht in het eigen bedrijf bemoeilijkt.

De tegengestelde doeleinden brengen hem in een conflictsituatie die hij zelf moet doorbreken. Dit kan slechts door bedrijf en gezin zo volledig mogelijk gescheiden te houden. Hierdoor ontstaat een duidelijker economisch inzicht in het bedrijf, waardoor het tevens mogelijk wordt te bepalen wat ter beschikking van het gezin kan worden gesteld.

Deze conflictsituatie is op zichzelf niet kenmerkend voor het gezinsbedrijf. Zij speelt zich herhaaldelijk af tussen b.v. de directie en commissarissen van een naamloze vennootschap enerzijds en de aandeelhouders anderzijds. De directie en commissarissen behartigen hier de belangen van het bedrijf en stellen dus de inkomensvorming voorop. De aandeelhouders daarentegen hebben hun directe belangen voor ogen en dringen op uitkering aan. Zij stellen dus de inkomensbesteding primair. Het kenmerkende voor een gezinsbedrijf is juist dat hier deze conflictsituatie in één persoon is verenigd doordat de ondernemer hier leider en vermogensverschaffer en gezinshoofd is.

¹⁾ Dit betekent niet, dat de functieloze winst ook inderdaad aan het bedrijf wordt onttrokken. Veelal krijgt deze, evenals de rente over het geïnvesteerde eigen vermogen, een andere bestemming en wel in die zin, dat deze bedragen worden aangewend voor uitbreidingsinvesteringen, aflossingen e.d.

3. Wat is het financieringsvraagstuk ?

Voor de bedrijfsuitoefening als middel om een inkomen te verwerven is een aantal goederen noodzakelijk. Deze goederen, die zich in het bedrijf bevinden en daarbinnen een functie vervullen, worden aangeduid met de naam kapitaalgoederen.

Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan ploegen, eggen, een melkmachine, kunstmest enz., maar ook aan de voorraden eindprodukt, kasmiddelen en vorderingen. Al deze goederen vervullen een functie met betrekking tot het doel van het bedrijf, de inkomensvorming.

Worden al deze kapitaalgoederen samengevat tot een zodanig geheel dat de combinatie produkten of diensten kan voortbrengen, dan is er sprake van het kapitaal van het bedrijf. Kapitaal is dus de collectiviteit van alle aanwezige kapitaalgoederen.

Aangezien dit kapitaal bestaat uit een complex heterogene goederen is het niet mogelijk deze zonder meer op te tellen. Hiervoor is nodig dat zij alle onder een gemeenschappelijke noemer worden gebracht. Deze gemeenschappelijke noemer is hun geldswaarde.

Zijn alle kapitaalgoederen tot hun geldswaarde herleid, dan kunnen deze geldswaarden worden opgeteld. De aldus bepaalde totale geldswaarde van de kapitaalgoederen is het vermogen. Onder vermogen wordt dus verstaan de geldswaarde die in het totale complex van kapitaalgoederen is belichaamd.

Vaak worden de begrippen *kapitaal* en *vermogen* door elkaar gebruikt. Toch is dit onjuist omdat de inhoud geheel verschillend is. Twee bedrijven kunnen eenzelfde kapitaal hebben, b.v. evenveel grond, werktuigen enz. maar een geheel verschillend vermogen omdat de geldswaarde verschillend is. De ene kan goede grond hebben en nieuwe werktuigen, de andere slechte grond en oude werktuigen. Door de kapitaalgoederen te herleiden tot hun geldswaarde kan ook de kwaliteit tot uitdrukking worden gebracht.

In het bovenstaande is uitgegaan van de behoefte aan kapitaalgoederen voor de uitoefening van het bedrijf. Door deze behoefte tot zijn geldswaarde te herleiden, ontstaat een vermogensbehoefte en zo een geldbehoefte. Het is deze omstandigheid die het financieringsvraagstuk aan zijn naam heeft geholpen. Het woord financiering stamt nl. uit het Frans en betekent letterlijk geldverschaffing. Hieruit mag echter niet de conclusie worden getrokken dat het financieringsvraagstuk een geldverschaffingsvraagstuk is. Het is slechts het meest voorkomende middel tot het doel nl. het verkrijgen van beschikkingsmacht over de kapitaalgoederen nodig voor de bedrijfsuitoefening.

Voor dit doel staan echter ook andere wegen open zoals de rechtstreekse overdracht van de goederen, het leverancierskrediet en de huur en de pacht. In de landbouw is pacht b.v. een van de belangrijkste financieringsvormen ¹⁾.

¹⁾ Dat pacht en huur hier als financieringsvormen worden aangemerkt vloeit voort uit de inhoud die hier aan het financieringsvraagstuk wordt gegeven, nl. het verkrijgen van beschikkingsmacht over de kapitaalgoederen, nodig voor de bedrijfsuitoefening. Zie in dit verband: prof. dr. A. I. Diepenhorst, *Structuur en politiek*, Purmerend 1956, blz. 90 e.v.

4. De balans; een eerste oriëntatie

Een balans is een momentopname van de vermogenspositie van het bedrijf. Het verschaft als zodanig inzicht in de omvang van het vermogen op een bepaald moment. Bovendien geeft het een inzicht naar twee kanten. Op de debetzijde staat nl. aangegeven waar het vermogen gebleven is, dus hoe het over de kapitaalgoederen is verdeeld, terwijl aan de creditzijde is aangegeven uit welke bronnen en in welke vormen het vermogen is verkregen. Hieronder volgt een voorbeeld van een balans:

Debet		BALANS PER 30 APRIL 1964		Credit
Grond	f 90 000	Eigen vermogen	f 92 000	
Gebouwen	f 30 000	Vreemd vermogen:		
Levende inventaris:		Hypotheek o/g	f 60 000	
Rundvee	f 28 000	Familielening	f 10 000	
Varkens	f 3 000	Crediteuren:		
Dode inventaris	f 12 500	Veevoer	f 1 500	
Vorderingen	f 1 500	Kunstmest	f 1 000	
Kasgeld	f 500	Bank rek. courant	f 1 000	
	<u>f 165 500</u>			<u>f 165 500</u>

Op de *debetzijde* staat dus de geldswaarde van de afzonderlijke kapitaalgoederen of van groepen gelijksoortige kapitaalgoederen de zogenaamde kapitaalcomponenten (b.v. dode inventaris als kapitaalcomponent van alle werktuigen en machines samen).

Op de *creditzijde* staat, zoals reeds opgemerkt, waar het vermogen vandaan komt. Het belangrijkste onderscheid wat hier gemaakt wordt is dat tussen eigen en vreemd vermogen.

Vreemd vermogen is vermogen dat van derden is aangetrokken terwijl het eigen vermogen door de ondernemer(s) zelf ter beschikking van het bedrijf is gesteld.

Bij de balansopstelling is nauwkeurig bekend hoe groot de omvang van het vreemde vermogen is en uit welke bronnen en in welke vormen dit is verkregen. Dit kan zonder meer op de creditzijde van de balans worden opgenomen. De omvang van het eigen vermogen is dus geheel afhankelijk van de waardering van de aanwezige kapitaalgoederen op de debetzijde van de balans. Is deze waardering hoog, dan zal ook het eigen vermogen overeenkomstig toenemen en omgekeerd.

Bij normale bedrijfsuitoefening vindt de waardering plaats op basis van de vervangingswaarde van de kapitaalgoederen. Deze waardering vloeit, zoals reeds opgemerkt, voort uit het doel van het bedrijf. In dit geval is sprake van een *bedrijfs economische balans*.

Wordt de balans opgesteld om de omvang van het eigen vermogen te bepalen omdat het bedrijf niet wordt voortgezet, dan is sprake van een *liquidatiebalans*. Dit is een balans waarop de kapitaalgoederen worden gewaardeerd naar hun

directe opbrengstwaarde, d.w.z. naar hun geldopbrengsten bij onmiddellijke verkoop. De omvang van het eigen vermogen, d.w.z. dat deel van het ondernemersvermogen dat ter beschikking van het bedrijf is gesteld, wordt dan bepaald door de liquidatiewaarde van de kapitaalgoederen verminderd met alle bedrijfsschulden. Is de waarde van de kapitaalgoederen groter dan het bedrag aan bedrijfsschulden, dan kunnen uit de opbrengst alle schuldeisers volledig worden betaald en zal er nog een restant aan vermogen overblijven. Dit restant bepaalt in dit geval de omvang van het eigen vermogen.

Het vreemde vermogen kan nu worden gedefinieerd als het vermogen waarvan de verschaffers bij liquidatie van het bedrijf tenminste op één lijn staan met de gewone of concurrente schuldeisers ¹⁾.

Tenslotte wordt er, ten behoeve van de fiscus voor een bedrijf een *fiscale balans* samengesteld. De waardering van de kapitaalgoederen is dan gebaseerd op fiscale normen. Bovendien wordt op deze balans het vermogen van de ondernemer buiten het bedrijf opgenomen. In het vervolg wordt met de balans een bedrijfseconomische balans bedoeld.

De *balans* verschaft een inzicht in de vermogensbehoefte en de vermogensvoorziening op een bepaald moment. Als zodanig geeft zij antwoord op de vraag hoe op dat moment het totaal van de aanwezige kapitaalgoederen is of zal worden gefinancierd. Bovendien geeft de balans aan de creditzijde de verhouding tussen het eigene en het vreemde vermogen. Aan de hand hiervan kan een eerste inzicht worden verkregen in de financiële weerstand van het bedrijf en kan tevens een indruk worden gekregen van haar kredietwaardigheid.

Ofschoon dus de balans op zichzelf een nuttige functie in het bedrijf vervult, geeft zij op tal van vragen, die voor de financiering van het bedrijf van belang zijn, geen antwoord. Zo is b.v. voor een juiste financiering niet alleen de vermogensbehoefte en de voorziening in deze behoefte op een bepaald moment (nl. de balansdatum) van belang. Ook in de loop van de tijd zullen behoefte en voorziening bij voortdurend op elkaar moeten zijn afgestemd. Voorts is er de vraag, of ook uit kosten oogpunt op de juiste wijze in de kapitaalbehoefte is voorzien. Hiervoor moeten alternatieve financieringsmogelijkheden in de beschouwing worden betrokken.

Voortdurende afstemming van de vermogensvoorziening op de vermogensbehoefte betekent dat de ondernemer moet weten hoe deze behoefte in de tijd verloopt. In de tweede plaats moet hij weten welke mogelijkheden er zijn ten einde in de vermogensbehoefte van het bedrijf te voorzien. Hij moet dus op de hoogte zijn van de bronnen van het vermogensaanbod met de daarbij behorende voorwaarden. Tenslotte zal hij, gegeven zijn vermogensbehoefte, een keuze

¹⁾ Ten aanzien van de schuldeisers kunnen twee groepen worden onderscheiden en wel de preferente en de concurrente schuldeisers. Preferente schuldeisers hebben een preferentie of voorrecht bij uitbetaling, in die zin dat eerst de preferente vorderingen worden uitbetaald en pas daarna de concurrente (zo is b.v. de hypotheekhouder een preferente schuldeiser tot het bedrag van de hypothecaire inschrijving)

moeten maken uit deze mogelijkheden en de gevolgen van die keuze na moeten gaan. Hieruit blijkt dat de leer van de financiering dus in drie essentiële hoofdstukken uiteenvalt:

1. De analyse van de vermogensbehoefte,
2. De bronnen van het vermogensaanbod,
3. Confrontatie van het vermogensaanbod met de vermogensbehoefte.

vraag of het produkt minstens tegen kostprijs wordt verkocht. Als dit het geval is, dan zal voortdurend vermogen vrijkomen dat met name bij de duurzaam slijtende produktiemiddelen niet direct opnieuw behoeft te worden geïnvesteerd.

Tot dit moment komt er vermogen braak te liggen, tenzij voor dit vermogen een andere bestemming wordt gekozen. Deze aanwending zal dan zodanig moeten zijn dat het vermogen op het moment van vervanging weer beschikbaar is. Dit vrijgekomen vermogen mag nimmer tot het inkomen van de boer worden gerekend. Vandaar dat deze gelden vaak worden aangeduid met de naam *schijninkomen*.

Zouden deze gelden voor consumptie worden aangewend, dan wordt op het eigen vermogen ingeteerd. Er kunnen dan moeilijkheden ontstaan op het moment dat het oude produktiemiddel moet worden vervangen, doordat de benodigde middelen ontbreken of ontoereikend zijn.

4. De vermogensbehoefte partieel beschouwd

Wordt bij de analyse van de vermogensbehoefte uitgegaan van de omlooptijd van het vermogen in ieder kapitaalgoed afzonderlijk, dan is sprake van een partiële beschouwing. Voor ieder kapitaalgoed wordt dan afzonderlijk de vermogensbehoefte en het verloop daarvan nagegaan. Als voorbeeld volgt hieronder het verloop van de vermogensbehoefte van een werktuig met een aanschafprijs van f 2000 en een levensduur van 5 jaar. De restwaarde, dus de waarde die het werktuig over 5 jaar nog heeft, is op nul gesteld.

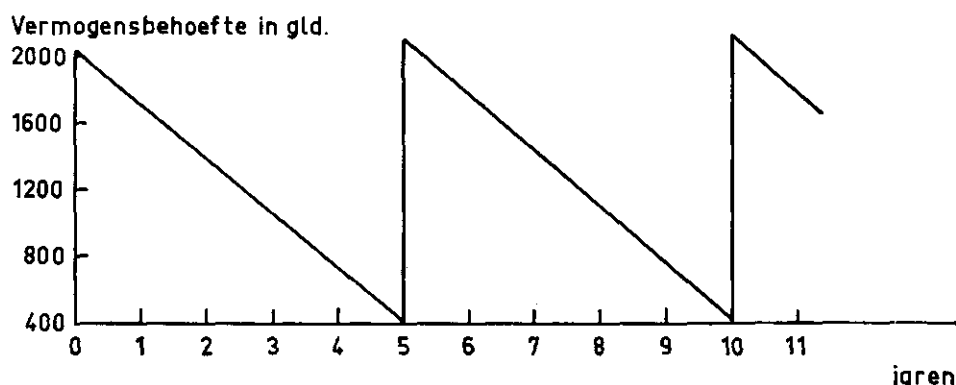
Bij een gelijkmatig gebruik van het werktuig over de 5 jaar moet na afloop van ieder jaar f 400 worden afgeschreven en uit de opbrengst van het produkt zijn vergoeding vinden. Na 5 jaar is dan opnieuw f 2000 beschikbaar om opnieuw het werktuig aan te schaffen. Dit zal niet het geval zijn als intussen de prijs van het werktuig is gestegen. In dat geval moet, zodra de prijsstijging bekend is, meer worden afgeschreven. Over de jaren waarin achteraf de afschrijvingen te laag zijn geweest, is dat echter niet meer mogelijk. Hiervoor zullen reserves moeten worden aangehouden uit de winst.

Het verloop van de vermogensbehoefte van het werktuig waarvan hierboven sprake was, ziet er als volgt uit.

Verloop van de vermogensbehoefte voor een werktuig van f 2000 en een levensduur van 5 jaar

Tijd	Vermogensbehoefte	Afschrijving	Totale afschrijving
Moment van aanschaf	f 2000		
na 1 jaar	f 1600	f 400	f 400
na 2 jaar	f 1200	f 400	f 800
na 3 jaar	f 800	f 400	f 1200
na 4 jaar	f 400	f 400	f 1600
na 5 jaar	f —	f 400	f 2000
Moment van vervanging	f 2000		
na 6 jaar	f 1600	f 400	f 400
na 7 jaar	f 1200	f 400	f 800
enz.	enz.	enz.	enz.

Deze tabel in grafiek gebracht geeft het volgende beeld:

Op deze wijze kan voor de werktuigen en machines het verloop afzonderlijk worden nagegaan. Evenzo zou het ook mogelijk zijn voor het gebouw, een koe, kip of varken enz. het verloop van de vermogensbehoefte afzonderlijk te bepalen.

Een dergelijke beschouwing is echter *als uitgangspunt voor de financiering* omslachtig en praktisch moeilijk hanteerbaar. Toch is een inzicht noodzakelijk omdat de omvang, de duur en het verloop van de vermogensbehoefte van de afzonderlijke kapitaalgoederen de bouwstenen vormen waaruit de totale behoefte is samengesteld.

5. De vermogensbehoefte totaal beschouwd

Bij beschouwing van de totale vermogensbehoefte wordt niet gelet op de afzonderlijke kapitaalgoederen, maar op de kapitaalcomponenten of op het gehele kapitaal. Evenals bij de partiële beschouwing worden ook de omvang en het verloop van de vermogensbehoefte nagegaan. Als voorbeeld volgt hieronder de kapitaalcomponent *dode inventaris*. Hieronder zijn dus begrepen de werktuigen en machines van het bedrijf.

Om het verschil met de partiële beschouwing duidelijk te demonstreren is hieronder eerst het verloop van de vermogensbehoefte van vier werktuigen afzonderlijk weergegeven en daarna hun totale vermogensbehoefte. Er is vanuit gegaan dat de werktuigen gelijktijdig zijn aangeschaft en dat er in de loop van de jaren geen prijsstijgingen optreden; met andere woorden de aanschafprijs is gelijk aan de vervangingsprijs. De economische levensduur en de aanschafprijs voor de vier werktuigen zijn als volgt:

<i>Werktuig</i>	<i>Economische levensduur</i>	<i>Aanschafprijs</i>
werktuig I	12 jaar	f 7000
werktuig II	20 jaar	f 3000
werktuig III	18 jaar	f 2000
werktuig IV	14 jaar	f 6000

Verder is, evenals in II. 4., aangenomen dat er over de jaren een gelijkmatig gebruik van de werktuigen wordt gemaakt, en dat de waarde van de prestaties dezelfde blijft. De afschrijvingen hebben dan een rechtlijnig verloop. Een eventuele restwaarde is buiten beschouwing gelaten.

In de figuren 1 tot en met 4 is het verloop van de vermogensbehoefte van de werktuigen afzonderlijk weergegeven. In figuur 5 zijn deze vier opgeteld. Zo ontstaat de totale vermogensbehoefte van deze vier werktuigen.

Fig. 1 t/m 5. **De werking van het diversiteitsverschijnsel.** Verloop van de vermogensbehoefte van vier werktuigen, eerst ieder afzonderlijk (partieel), en daarna totaal beschouwd

Fig. 1. Verloop vermogensbehoefte van een werktuig met een aanschafprijs van f 7000; afschrijving 12 jaar

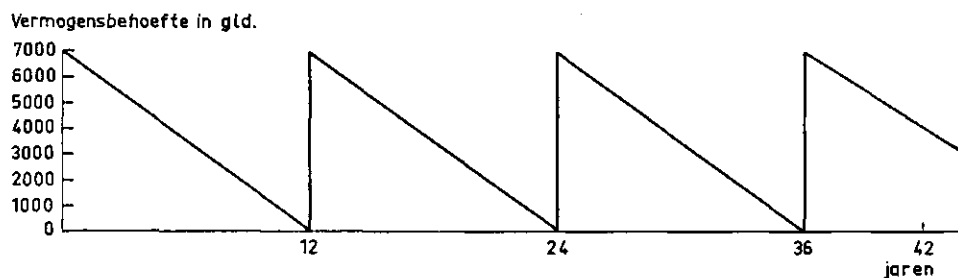

Fig. 2. Verloop vermogensbehoefte van een werktuig met een aanschafprijs van f 3000; afschrijving 20 jaar

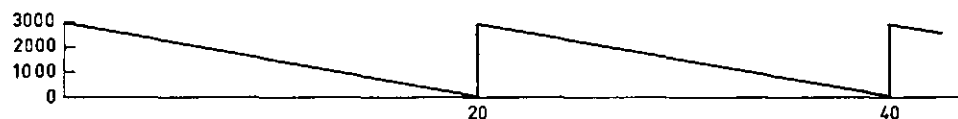

Fig. 3. Verloop vermogensbehoefte van een werktuig met een aanschafprijs van f 2000; afschrijving 18 jaar

Fig. 4. Verloop vermogensbehoefte van een werktuig met een aanschafprijs van f 6000; afschrijving 14 jaar

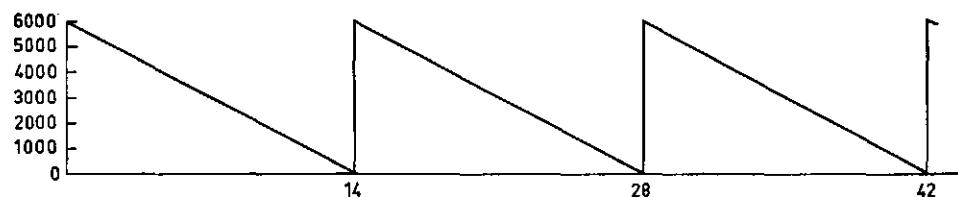
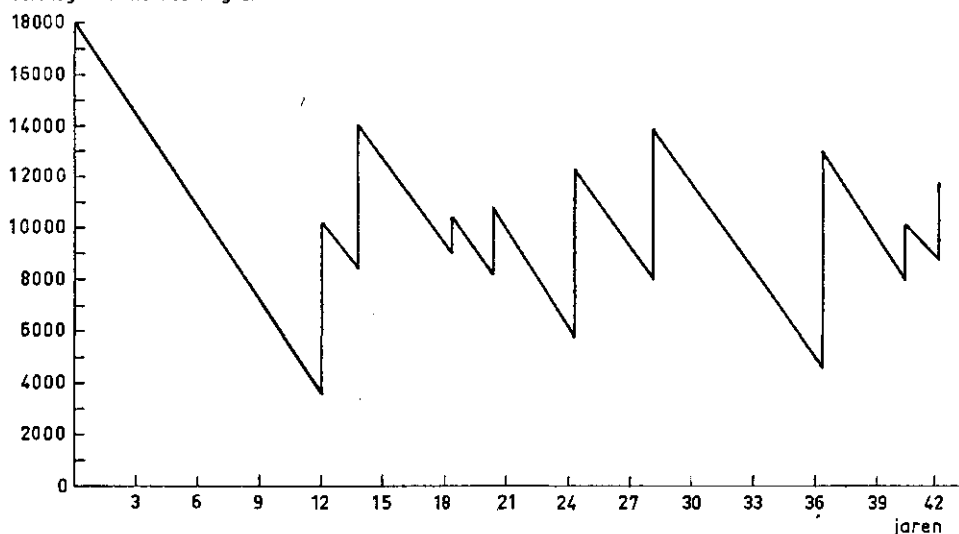

Fig. 5. Samenvatting fig. 1 t/m 4, totaal investeringen f 18 000
Vermogensbehoefte in gld.

Figuur 5 toont een opmerkelijk verschil met de vier waaruit zij is samengesteld. In de eerste plaats valt op dat op het moment van aanschaf de vermogensbehoefte maximaal is nl. f 18 000. Bij het verdere verloop wordt deze hoogte niet meer bereikt. Nu komt het in de landbouw weinig voor dat op één bepaald moment de gehele inventaris nieuw wordt aangeschaft. Het eerste stuk is dan ook haast nimmer actueel.

In de tweede plaats blijkt uit de laatste figuur dat de vermogensbehoefte in deze vier werktuigen gezamenlijk niet meer nul wordt, terwijl dit bij de werktuigen afzonderlijk wel steeds het geval is. Dit betekent dat er een permanente kern is ontstaan in de vermogensbehoefte. Deze kern ontstaat door het zgn. *diversiteitsverschijnsel*. Dit verschijnsel treedt hier op door de verschillen in levensduur van de verschillende werktuigen. Niet alleen bij verschillen in levensduur, maar ook bij verschillen in aanschafdata zal dit verschijnsel zich voordoen.

Evenals bij de dode inventaris en door dezelfde oorzaken treedt dit verschijnsel op bij de levende inventaris.

Bij de beschouwing van de totale vermogensbehoefte van de verschillende kapitaalcomponenten speelt nog een tweede oorzaak een rol waardoor de permanente vermogensbehoefte groter wordt. Deze doet zich voor ten gevolge van de overlapping van de produktieprocessen.

Het vermogen vastgelegd in de vlottende produktiemiddelen ten behoeve van het produktieproces komt pas in de geldvorm vrij na eerst in voorraden en daarna in debiteuren te zijn overgegaan. Veelal echter moeten voordien reeds opnieuw uitgaven worden gedaan voor het volgende produktieproces. Door deze overlapping zal dus eveneens een deel van het vermogen permanent in het bedrijf zijn vastgelegd.

Worden tenslotte de kapitaalcomponenten nogmaals samengevat tot het kapitaal, dan wordt hierdoor de permanente behoefte veelal nog groter omdat dan met name het diversiteitsverschijnsel opnieuw zijn invloed doet gelden.

In het begin van dit hoofdstuk werd gesteld dat in het bedrijf een gedeelte van het vermogen in zijn geheel niet omloopt, een ander gedeelte dat in meer dan één productieproces omloopt, en een gedeelte dat na één productieproces in zijn geheel vrijkomt. Hierop gebaseerd ontstaan drie soorten vermogensbehoeften.

1. Een permanente vermogensbehoefte
2. Een langdurig-tijdelijke vermogensbehoefte
3. En kortstondig-tijdelijke vermogensbehoefte.

Deze drie posten tezamen vormen de totale vermogensbehoefte van het bedrijf. *Na het voorgaande zal het echter duidelijk zijn dat de verdeling van dit totaal over deze drie soorten afhankelijk is van de beschouwingswijze die wordt toegepast.*

III. De mogelijkheden tot voorziening in de vermogensbehoefte

1. Voorziening met eigen vermogen

De eerste mogelijkheid om in de vermogensbehoefte van het bedrijf te voorzien, is de aanwending van eigen vermogen. De oorspronkelijke bron van dit vermogen wordt gevormd door de eigen besparingen of die welke door middel van vererving zijn verkregen. In beide gevallen echter is een deel van het in het verleden gevormde verteerbare inkomen niet voor consumptie aangewend.

Het typische kenmerk van het eigen vermogen is dat het onvoorwaardelijk en voor onbepaalde duur, dus permanent, ter beschikking staat van het bedrijf. Dit betekent dat het eigen vermogen geen aflossingsverplichtingen met zich brengt en evenmin vaste lasten in de vorm van te betalen rente.

Het eigen vermogen vervult echter nog een belangrijke functie bij de *voorziening* in de vermogensbehoefte, zij het niet rechtstreeks. Het blijkt nl. dat hoe meer eigen vermogen aanwezig is, hoe gemakkelijker het ook is om vreemd vermogen aan te trekken. Dit is niet verwonderlijk, omdat voldoende eigen vermogen de kans op verliezen van de vreemde vermogensverschaffers vermindert. Immers bij liquidatie moeten eerst de schuldeisers worden betaald, pas wat daarna overblijft is het eigen vermogen. Hoe meer eigen vermogen in verhouding tot het vreemde vermogen in het bedrijf aanwezig is, des te groter is ook de kans dat het vreemde vermogen niet wordt aangetast als het bedrijf niet meer in staat is om aan zijn verplichtingen te voldoen.

Hieruit mag echter niet worden geconcludeerd dat de verhouding tussen het eigen en het vreemde vermogen de enige bepalende factor voor de kredietwaardigheid is. De winstverwachtingen en de stabiliteit hiervan zijn eveneens van belang.

2. Voorziening met vreemd vermogen

De tweede mogelijkheid om in de vermogensbehoefte te voorzien is het aantrekken van vreemd vermogen. Bij deze mogelijkheid wordt in het navolgende een onderscheid gemaakt in twee categorieën. Dit onderscheid is gebaseerd op het feit dat voor het verkrijgen van de noodzakelijke kapitaalgoederen in principe twee wegen openstaan.

In de eerste plaats kan worden getracht rechtstreeks beslag te leggen op deze goederen zonder dat direct volledige betaling volgt of waarbij betaling in het geheel niet voorkomt. De hier bedoelde mogelijkheden vormen tezamen de eerste categorie.

In het tweede geval wordt getracht eerst de noodzakelijke geldmiddelen te

verwerven om vervolgens daarmee de kapitaalgoederen aan te schaffen. De mogelijkheden die hiervoor openstaan vormen de tweede categorie. Met name bij deze mogelijkheden is het verkrijgen van vreemd vermogen in tegenstelling tot de eerste categorie grotendeels afhankelijk van de zekerheden die de ondernemer kan stellen of die voor hem gesteld kunnen worden. Dit vormt eveneens een reden om het bovengenoemde onderscheid aan te brengen.

3. De eerste categorie

Bij deze categorie gaat het dus om de mogelijkheden om rechtstreeks beslag te leggen op de noodzakelijke kapitaalgoederen zonder dat direct volledige betaling volgt of waarbij in het uiterste geval betaling in het geheel niet voorkomt. Tot deze categorie behoren het leverancierskrediet, de huur en pacht, de inbreng in natura en de koop op afbetaling en huurkoop.

3.1. Leverancierskrediet

Krediet betekent vertrouwen. Deze vorm van vermogensverschaffing is dan ook op het vertrouwen gebaseerd. De levering van de goederen is geschied, maar de betaling vindt op een later tijdstip plaats. De tijd tussen het moment van levering en het moment van betaling heet de krediettermijn. Deze termijn is sterk afhankelijk van hetgeen in een bepaalde tak van handel de gewoonte is. Het is daarom niet zeker of het financieren met leverancierskrediet in alle gevallen wel doelmatig is. Dit hangt af van de vraag of de krediettermijn zodanig is, dat in die tussentijd inderdaad voldoende middelen vrijkomen die niet noodzakelijk elders moeten worden aangewend. Is dit niet het geval, dan kan deze vorm van krediet geen daadwerkelijke bijdrage leveren tot de vermogensvoorziening. Zolang gebruik wordt gemaakt van de gebruikelijke krediettermijn, d.w.z. de periode die wordt geacht te behoren tot de contante betaling, brengt deze vorm van krediet geen extra kosten mee.

Wordt een korting toegestaan voor contante betaling dan kunnen de kosten per jaar als volgt worden bepaald:

$$\text{kosten in \% per jaar} = \frac{360}{\text{duur van het leverancierskrediet in dagen}} \times \text{het kortingspercentage}$$

Overschrijding van de gebruikelijke krediettermijn plaatst uiteraard de leverancier in een sterke positie, waardoor de mogelijkheid bestaat dat de kosten van het krediet eenzijdig worden vastgesteld.

In zijn algemeenheid geldt bovendien dat de kosten van het krediet moeilijk zijn te bepalen omdat niet altijd is na te gaan in welke mate door een hogere prijsvaststelling reeds met de kredietverstrekking rekening is gehouden.

3.2. Koop op afbetaling en huurkoop

Koop op afbetaling is de overeenkomst van koop waarbij partijen overeenkomen dat de koopprijs wordt betaald in termijnen, waarvan twee of meer

verschijnen, nadat de verkochte zaak aan de koper is overgedragen. Dat hierbij ook meteen de huurkoop wordt genoemd komt omdat huurkoop een vorm van koop op afbetaling is, met dit verschil echter dat de verkoper in het laatste geval zich de eigendom voorbehoudt, ondanks het feit dat de verkochte zaak reeds is overgedragen. Het is dan ook een vereiste dat bij huurkoop een akte wordt opgemaakt, anders is het geen huurkoop maar een koop op afbetaling waar bij het overdragen van de zaak wel de eigendom overgaat op de koper.

Ook voor deze twee mogelijkheden tot voorziening in de vermogensbehoefte geldt hetzelfde als werd opgemerkt onder het leverancierskrediet, nl. dat financiering met deze mogelijkheden alleen doelmatig is als redelijkerwijze te verwachten valt dat op de vervaldatum van de termijnen inderdaad de benodigde middelen beschikbaar zijn gekomen.

De koop op afbetaling en de huurkoop zijn te beschouwen als een vorm van leverancierskrediet, met dit verschil echter dat zij betrekking hebben op duurzame goederen en de betaling in termijnen geschiedt. Hieronder volgt een kostenberekening van een koop op afbetaling:

Een veehouder kan een melkmachine kopen voor f 3000 contant of voor een aanbetaling van f 600 en 24 maandelijkse termijnen van f 115. Het rentepercentage van deze koop op afbetaling is nu als volgt te berekenen:

Wordt gebruik gemaakt van het afbetalingskrediet, dan betaalt de veehouder f 600 contant + f 2760 ($24 \times f 115$) op afbetaling.

Maakt hij geen gebruik van afbetalingskrediet, dan betaalt hij f 600 + f 2400 contant.

De totale rente bedraagt dus $f 2760 - f 2400 = f 360$ over een bedrag van f 2400.

De eerste termijn vervalt over 1 maand en de laatste over 24 maanden.

De gemiddelde looptijd bedraagt $\frac{1 + 24}{2} = 12,5$ maand.

Het rentepercentage is nu te berekenen met de volgende formule:

$$r = \frac{k \times p \times t}{1200} \text{ hierin is:}$$

r het totale rentebedrag
k het uitstaande vermogen
p het rentepercentage
t de looptijd in maanden

De formule ingevuld met het voorbeeld geeft:

$$360 = \frac{2400 \times p \times 12,5}{1200} \text{ dus } 25 p = 360$$

$$p = \frac{360}{25} = 14,4\%$$

De kosten van deze afbetaling bedragen dus aan rente 14,4%.

3.3. Huur en pacht

Hierbij wordt niet het eigendom maar slechts het genot ervan overgedragen van de verhuurder op de huurder. Pacht is slechts een naam voor de huur van boerderijen of los land. Verder zal slechts van huur worden gesproken omdat dit begrip ruimer is en deze mogelijkheid niet beperkt behoeft te zijn tot het huren van gebouwen en land maar ook voor b.v. landbouwwerktuigen kan gelden. Uit financieringsoogpunt is de huur een belangrijke mogelijkheid om in de

behoefte aan kapitaalgoederen te voorzien. Immers hierdoor is het mogelijk om steeds periode na periode wel het genot te hebben van het gehuurde kapitaalgoed maar bij een veel geringere vermogensbehoefte dan bij het eigendom. De totale vermogensbehoefte wordt verkleind terwijl het risico t.a.v. veroudering en waardeverloop voor rekening van de verhuurder komt.

3.4. Inbreng in natura

Als vierde mogelijkheid van de eerste categorie de inbreng in natura. Het essentiële hierbij is dat rechtstreeks beslag wordt gelegd op de benodigde kapitaalgoederen waarbij in het geheel geen betaling volgt. Dit is echter alleen denkbaar als hiertegenover iets anders wordt gesteld door de tegenpartij. Dit andere zal hieruit bestaan dat hij de inbrenger deelgenoot maakt in het bedrijf of dat hij op zijn beurt er een *inbreng in natura* tegenoverstelt.

In het eerste geval is sprake van het overgaan naar een andere ondernemingsvorm, b.v. de maatschap of firma onder vennootschap.

Het tweede geval nl. de wederzijdse inbreng van b.v. arbeid, werktuigen of machines komt in de landbouw veelvuldig voor. Diverse samenwerkingsvormen in de landbouw berusten op dit principe en geven daardoor de mogelijkheid de vermogensbehoefte per bedrijf te verlagen.

4. De tweede categorie

Onder deze categorie vallen de mogelijkheden die openstaan om eerst de geldmiddelen te verwerven en vervolgens daarmee de benodigde kapitaalgoederen aan te schaffen. Zoals reeds in het begin van dit hoofdstuk werd gesteld, zijn deze mogelijkheden voor een belangrijk deel afhankelijk van de zekerheden die ten behoeve van de geldgever kunnen worden gesteld. De aard van de zekerheid bepaalt namelijk voor een belangrijk deel de voorwaarden waaronder de lening wordt verstrekt.

4.1. Recht van hypotheek

Het *recht van hypotheek* is een zakelijk recht op een onroerend goed van een ander. Het vestigen van dit recht dient om bij niet voldoen aan de gestelde leningsvoorwaarden de vordering bij voorrang op de executie-opbrengst van die zaak te verhalen. Het recht kan eveneens gevestigd worden op een aantal zakelijke rechten op onroerende goederen zoals het recht van erfpacht, het recht van opstal, het recht van beklemming en het recht van vruchtgebruik voor zover betrekking hebbend op onroerend goed. Hieruit volgt reeds dat men voor het verlenen van hypotheek onroerende goederen of de zakelijke genotsrechten daarop in eigendom moet hebben.

Gezien de vaak lange levensduur van gebouwen en de onbeperkte levensduur van de grond is het mogelijk om met deze zekerheidstelling langlopend krediet (d.w.z. >10 jaar) te verkrijgen. Behoudens enkele uitzonderingsgevallen is echter

steeds aan de leningsvoorwaarden een jaarlijkse aflossingsplicht verbonden. Dit betekent dat voor de voorziening in een permanente vermogensbehoefte (b.v. de grond) ook hypothecaire leningen tot financieringsmoeilijkheden aanleiding kunnen geven. Immers ook hier moeten regelmatig aflossingen worden gedaan waarvoor geen afschrijvingsgelden uit de verkoop van de produkten vrijkomen. De vaste rente- en aflossingsverplichtingen maken het tevens wenselijk dat het inkomen van het bedrijf een zekere stabiliteit vertoont.

Er bestaat de mogelijkheid hypotheek te verstrekken tot een hoger dan normaal percentage van de taxatiewaarde van het onroerende goed door het vestigen van een zgn. *tophypotheek*. De looptijd van deze extra-hypotheek is echter korter dan die van de gewone hypotheek, terwijl door een bij de voorwaarden gestelde *delcredere*-verzekering de te betalen rente iets hoger ligt.

Bijzondere vormen van hypotheek zijn nog de *krediethypotheek* en de *bankhypotheek*. De krediethypotheek strekt tot zekerheid van een bepaald door de bank aan een cliënt verleend krediet in rekening-courant. De bankhypotheek strekt tot zekerheid voor al hetgeen aan de bank schuldig is of zal zijn, uit welke hoofde ook.

4.2. *Fiduciaire eigendomsoverdracht*

Bij de fiduciaire¹⁾ eigendomsoverdracht wordt tot zekerheid de eigendom van een zaak overgedragen. Hier wordt echter niet zoals bij pand de zaak in de macht van de schuldeisers gebracht. De schuldenaar houdt het gebruiksrecht en hij krijgt de eigendom terug zodra hij aan al zijn verplichtingen aan de schuldeiser heeft voldaan.

Het vertrouwelijke karakter van ieder krediet wordt bij deze vorm van kredietverlening nog eens extra beklemtoond. Zolang in ons land het registerpandrecht ontbreekt blijft nl. de positie van de schuldeiser bij deze eigendomsoverdracht wankel.

Zowel de levende als de dode inventaris komen voor deze zekerheidstelling in aanmerking.

4.3. *Cessie van bestaande en toekomstige bedrijfsporderingen*

Cessie betekent overdracht in dit geval van een vordering op naam. Hier wordt dus een vordering tot zekerheid overgedragen. De cessie kan zowel betrekking hebben op bestaande als op toekomstige vorderingen. In het laatste geval is het evenwel noodzakelijk dat er een rechtsverhouding aanwezig is waaruit de vorderingen zullen voortvloeien, b.v. een veehouder die lid is van een coöperatieve zuivelfabriek of een tuinder van een coöperatieve veiling, en als zodanig zich heeft verplicht te leveren. De cessie kan dienen bij de financiering van de kortstondig-tijdelijke vermogensbehoefte.

¹⁾ fiduciair wil zeggen op vertrouwen berustend

4.4. *Afnemerskrediet*

Bij het afnemerskrediet betaalt de afnemer vooruit op de levering van de produktie. De leveringsplicht is de zekerheid die het bedrijf stelt.

Dit krediet, dat b.v. bij vlas en suikerbieten voorkomt, kan in een deel van de kortstondig-tijdelijke vermogensbehoefte van het bedrijf voorzien. Houdt het leveringscontract een vaste prijs in, dan is de leveringsplicht nadelig voor de boer bij tussentijdse prijsstijging van het produkt. Daar staat echter tegenover dat ook de afnemer een plicht heeft te ontvangen. In geval van prijsdaling is derhalve de afnemer in het nadeel.

Is het contract gebaseerd op de dagprijs op het moment van levering, dan komen de prijsschommelingen geheel ten voordele of ten nadele van de boer.

Het stelselmatig werken met afnemerskrediet beperkt de bewegingsvrijheid van het bedrijf.

4.5. *Kredietgarantie door derden (borgtocht)*

Kredietgarantie is een garantie door derden aan de bank die de leningen verstrekt gegeven, inhoudende de zekerheid dat bij in gebreke blijven van de geldnemer voor deze aan de rente en aflossingsverplichtingen zal worden voldaan. Deze garantie kan worden gegeven door natuurlijke personen of door instellingen zoals het borgstellingsfonds voor de landbouw.

Zijn deze mogelijkheden tot zekerheidsstelling belangrijk voor het verkrijgen van leningen, uit financieringsoogpunt moeten ook hier de leningsvoorwaarden zodanig zijn dat zij kunnen worden ingepast in de financiële structuur van het bedrijf. Zij moeten ook voor de ondernemer als doelmatige financiering aanvaardbaar zijn.

4.6. *Overige kredietmogelijkheden*

De mogelijkheden om in de vermogensbehoefte te voorzien zijn in het bovenstaande niet alle weergegeven. In de eerste plaats valt nog te denken aan *belening van effecten*, levensverzekeringspolissen en andere waardepapieren. Daarnaast is er nog een aantal financieringsvormen zoals de *terugkoopverklaring* van de leverancier bij de aankoop van landbouwwerktuigen. Hierop wordt niet verder ingegaan omdat deze mogelijkheden van gebied tot gebied verschillen en geen algemene geldigheid hebben. Evenmin is ingegaan op *mengvormen* of combinaties die bestaan tussen de genoemde mogelijkheden. Zo is b.v. het kuikenmesterskrediet een combinatie van eigendomsoverdracht met cessie van toekomstige vorderingen. Deze en andere kredietmogelijkheden zijn terug te leiden tot de in het voorgaande behandelde mogelijkheden.

Wel kan tot slot nog het *blanco-krediet* worden genoemd. Dit krediet wordt zonder zekerheid verstrekt. Bij de banken is dit slechts mogelijk tot een beperkt bedrag. Ook de onderhandse leningen van familieleden kunnen onder

het begrip blanco krediet worden begrepen. Deze laatste komen in de landbouw veelvuldig voor veelal zonder dat hieraan een aflossingsplicht is verbonden.

De *familielening* zonder aflossingsplicht is een van de weinige mogelijkheden om met vreemd vermogen doelmatig in een permanente vermogensbehoefte te voorzien. Volledigheidshalve moet worden opgemerkt dat ook hier moeilijkheden kunnen ontstaan door onverwachts overlijden van de geldgever. Is men erfgenaam dan ontstaan deze moeilijkheden niet mits het bedrag van de lening zijn toekomstig erfdeel niet te boven gaat.

IV. Confrontatie van de vermogensbehoefte en de vermogensvoorziening

1. De financiële structuur

Onder financiële structuur wordt verstaan: de wijze waarop in de vermogensbehoefte is voorzien. Bij het streven naar een zo gunstig mogelijke financiële structuur moet met een aantal aspecten rekening worden gehouden.

In de eerste plaats zal van jaar tot jaar de vermogensvoorziening moeten worden afgestemd op de vermogensbehoefte. Maar dit alleen is niet voldoende, ook binnen het jaar zal getracht moeten worden een voortdurend evenwicht te bereiken tussen in- en uitgaande geldstroom (is liquiditeitshandhaving). Deze twee voorwaarden vormen tezamen het *dynamische aspect* van de financiële structuur.

Vervolgens zal de structuur zodanig moeten zijn dat het hoofd kan worden geboden aan niet voorziene situaties b.v. prijsschommelingen, ongunstige weersomstandigheden e.d. Dit *risico-aspect* van de financiële structuur betekent derhalve dat het bedrijf tegen deze situatie voldoende weerstand moet kunnen bieden. Dit weerstandsvermogen van het bedrijf wordt bepaald door de verhouding tussen het eigen en het vreemde vermogen, de winstmogelijkheden van het bedrijf en de stabiliteit van de winst.

Ten slotte moet rekening worden gehouden met het *kostenaspect*. Bij dit aspect zal getracht worden die structuur te kiezen waarbij het totale offer zo laag mogelijk is.

De drie bovengenoemde aspecten tezamen zijn bepalend voor een goede financiële structuur. Dit betekent echter ook dat het wel haast onmogelijk is algemene regels te geven voor de wijze waarop in de vermogensbehoefte moet worden voorzien. De uiteindelijke financiële structuur zal een afwegen zijn van de drie bovengenoemde aspecten.

2. Het dynamische aspect

Bij de afstemming van de vermogensvoorziening op de vermogensbehoefte kan met het beginsel der partiële financiering, dus door uit te gaan van de omlooptijd van het vermogen in de afzonderlijke kapitaalgoederen, in principe hetzelfde bereikt worden als met de totale financiering. De op te nemen middelen worden dan zo vastgesteld, dat met elk kapitaalgoed of complex van kapitaalgoederen een vermogen correspondeert dat in omvang en tijdsduur overeenkomt met het in de bedoelde kapitaalgoederen opgesloten vermogen. De vermogensbehoefte wordt dan even goed gedekt als wanneer slechts de

fluctuaties in de totale vermogensbehoefte in het oog worden gevat en daarnaar de vermogensvoorziening wordt geregeld.

In de leer van de financiering wordt vaak gesteld dat bij de voorziening in de vermogensbehoefte de volgende regels in acht moeten worden genomen:

- Voor het vermogen dat in het geheel niet omloopt is permanent vermogen noodzakelijk.
- Bij het vermogen met een omlooptijd korter dan één jaar behoort in principe een kortlopend krediet.
- Voor het vermogen met een looptijd tussen de twee bovengenoemde in zal afhankelijk van de tijdsduur middellang (<10 jaar) of langlopend krediet (>10 jaar) moeten worden opgenomen.

Aansluitend bij de drie soorten vermogensbehoeften die in hoofdstuk II zijn onderscheiden, kunnen deze regels als volgt worden samengevat:

- Een permanent vermogensbehoefte vraagt permanent vermogen
- Een kortstondig-tijdelijke vermogensbehoefte vraagt kortlopend krediet
- Een langdurig-tijdelijke vermogensbehoefte vraagt afhankelijk van de tijdsduur middellang resp. langlopend krediet.

Deze financieringsregels bieden bij de praktische toepassing geen houvast. Immers voor de verdeling van de vermogensbehoefte over deze drie soorten zijn er een groot aantal mogelijkheden, afhankelijk van de mate waarin van het diversiteitsverschijnsel gebruik wordt gemaakt en van de tijdsduur waarop de beschouwing betrekking heeft (vgl. hoofdstuk II). Deze conclusie is ook in overeenstemming met wat in de praktijk wordt waargenomen.

Het dynamische aspect houdt niet alleen in een juiste afstemming van jaar tot jaar van de vermogensvoorziening op de vermogensbehoefte, maar ook het zorgdragen voor een voortdurend evenwicht tussen in- en uitgaande geldstroom binnen het jaar, m.a.w. het bedrijf moet liquide zijn. Dit evenwicht houdt in dat zowel een tekort (illiquiditeit) als een teveel (overliquiditeit) aan betalingsmiddelen vermeden moet worden. In het eerste geval is het bedrijf niet in staat op ieder moment aan zijn betalingsverplichtingen te voldoen. Bij overliquiditeit loopt het kostenaspect gevaar, omdat dan gelden braak liggen of slechts een kleine rentevergoeding opleveren terwijl deze niet nodig zijn voor de uitoefening van het productieproces. Deze gelden zouden derhalve elders beter kunnen worden aangewend.

3. Het risico-aspect

Dit aspect omvat het weerstandsvermogen van het bedrijf om aan de onzekerheden die de toekomst in zich houdt het hoofd te kunnen bieden. Zoals reeds opgemerkt wordt dit weerstandsvermogen o.m. bepaald door de verhouding van het eigen en het vreemde vermogen. Deze verhouding wordt ook wel aangeduid met de naam *solvabiliteit*.

De financiering met vreemd vermogen wordt door de noodzakelijke weerstand die het bedrijf moet kunnen bieden vrij sterk beperkt. Het is niet mogelijk

hiervoor algemeen geldende normen te geven. De risico's zijn uiteenlopend van aard en van bedrijf tot bedrijf verschillend.

Dit neemt niet weg dat juist dit aspect met name bij jonge boeren sterk de aandacht moet trekken, omdat hier ook de noodzakelijke reserves vaak ontbreken. Is voor een belangrijk deel met vreemd vermogen gefinancierd, dan zal een dergelijk bedrijf in een ongunstig jaar, waarin verlies wordt geleden, al vrij spoedig niet in staat zijn aan al zijn betalingsverplichtingen te voldoen.

Het is hier de plaats om nog iets nader in te gaan op de *verhouding tussen het eigen en het vreemde vermogen*. Het blijkt dat door financiering met vreemd vermogen de rentabiliteit van het eigen vermogen zowel kan toe- als afnemen. en dit des te sterker naarmate meer met vreemd vermogen is gefinancierd ¹⁾. Een voorbeeld maakt dit duidelijk.

Rentabiliteit eigen vermogen onder drie verschillende omstandigheden

1. Rentabiliteit totale vermogen is 4%	Financiering met volledig eigen vermogen	De ondernemer ontvangt dan over zijn eigen vermogen eveneens 4 %
2. Rentabiliteit totale vermogen is 8%	Financiering met de helft eigen en de helft vreemd vermogen tegen 4%	De ondernemer ontvangt nu over zijn eigen vermogen 12 %
3. Rentabiliteit totale vermogen is 3%	Financiering met de helft eigen en de helft vreemd vermogen tegen 4%	De ondernemer ontvangt in dit geval over zijn eigen vermogen 2 %

Een tweede verschijnsel waar nog op moet worden gewezen bij de financiering met vreemd vermogen, doet zich voor bij algehele prijsstijgingen en prijsdalingen.

Bij prijsstijgingen zal het totale in het bedrijf geïnvesteerde vermogen nominaal stijgen. Het deel dat met vreemd vermogen is gefinancierd en waarvan het bedrag aan het begin van de lening nominaal is vastgesteld (b.v. hypotheek) blijft door de prijsstijging ongewijzigd. Daardoor zal het eigen vermogen met het nominale bedrag van de gehele prijsstijging toenemen. Bij een prijsdaling doet zich de tegengestelde ontwikkeling voor.

4. Het kostenaspect

Het is welhaast vanzelfsprekend dat bij het bepalen van de financiële structuur eveneens getracht moet worden de totale kosten zo laag mogelijk te houden. Deze

¹⁾ De rentabiliteit (R) kan worden bepaald met de formule:

$$R = \frac{O - K}{V} \times 100\% \text{ waarin } O \text{ de opbrengsten, } K \text{ de kosten, en } V \text{ de omvang van het totale geïnvesteerde vermogen resp. het eigen vermogen voorstelt in het bedrijf}$$

kosten worden bepaald door de omvang van het krediet, de prijs, de tijd gedurende welke het krediet wordt gebruikt en de kosten van afsluiting.

De prijs voor de verschillende vormen van krediet is niet alleen gebaseerd op de geldende rentevoet, maar eveneens op overwegingen zoals aard van de zekerheden en de looptijd. In de landbouw komt het kostenaspect weinig tot zijn recht, omdat meestal de keuzemogelijkheden binnen de verschillende kredietvormen beperkt zijn.

V. De financiële begrotingen als sluitstuk van de bedrijfsbegroting

1. Het samenstel van begrotingen

Onder financiële begrotingen wordt verstaan die begrotingen welke een inzicht geven in het toekomstige verloop van de financiële structuur van het bedrijf.

Deze financiële begrotingen vloeien uit een aantal andere begrotingen voort. Voor een juist inzicht is het dan ook noodzakelijk de verschillende begrotingen en hun onderling verband nader toe te lichten. Hiertoe worden achtereenvolgens behandeld:

- activiteitenbegroting
- opbrengstenbegroting
- kostenbegroting
- rendabiliteitsbegroting
- ontvangstenbegroting
- uitgavenbegroting
- liquiditeits- of kasbegroting
- financieringsbegroting

De vier laatst genoemde begrotingen vormen dan tezamen de zgn. financiële begrotingen.

2. Activiteitenbegroting

Om in de toekomst produkten te kunnen aanbieden moet de boer reeds nu een aantal beslissingen nemen t.a.v. de produktie nl.:

- a. Welke produkten hij zal voortbrengen
- b. In welke verhouding hij de produkten zal voortbrengen, d.w.z. welke hoeveelheden van elk produkt
- c. Volgens welke produktiewijze de voortbrenging van ieder produkt zal geschieden.

Door middel van het opstellen van een activiteitenbegroting is het mogelijk om op de eerste twee vragen, nl. wat en hoeveel een antwoord te verkrijgen. Dit betekent dat de activiteitenbegroting een keuze doet uit de technische produktiemogelijkheden (de zgn. activiteiten) die voor het bedrijf openstaan bij een gegeven produktiewijze van ieder van deze activiteiten. Welke activiteiten voor een bedrijf openstaan hangt af van de volgende factoren.

1. De capaciteit en kwaliteit van de ondernemer.
2. De kwaliteit, de ontsluiting enz. van de beschikbare grond.

3. De inrichting van de bedrijfsgebouwen en de aard en kwaliteit van de overige kapitaalgoederen.

De gegeven produktiewijze, dus hoe de activiteiten worden uitgevoerd hangt af van de bedrijfsuitrusting en wordt hierdoor bepaald. Bij het opstellen van een produktieplan voor een bedrijf door middel van een activiteitenbegroting wordt nu met behulp van een van de ter beschikking staande methoden ¹⁾ getracht het plan te vinden waarbij de verwachte totale winst maximaal is.

De winst is het verschil tussen de totale opbrengsten en de totale kosten. Op het moment dat de boer zijn keuze moet maken zijn noch de opbrengsten, noch de kosten nauwkeurig berekend.

In de eerste plaats zal hij dus moeten kiezen op basis van verwachtingen. Bovendien is het voor het benaderen van de verwachte totale winst noodzakelijk dat hij voor iedere activiteit kennis heeft van de winst per eenheid van activiteit. De mate waarin de activiteiten in het produktieplan worden opgenomen is nl. afhankelijk van het verwachte financiële resultaat van ieder der activiteiten en van de aanspraken van elke activiteit op de beschikbare produktiemiddelen en overige technische beperkingen.

Het bepalen van de winst per eenheid van activiteit is echter niet mogelijk. De oorzaak hiervan is dat nog bepaald moet worden of en zo ja in welke mate de verschillende activiteiten worden opgevoerd. Zolang dit nog niet bekend is, kunnen die kosten welke niet continu met de produktie-omvang variëren (b.v. van een aardappelrooier) en/of die kosten welke op meer dan een activiteit betrekking hebben (b.v. een maaidorser) niet worden toegerekend.

Slechts die kosten die uitsluitend op een activiteit betrekking hebben en waarvan de daaraan verbonden prestaties in een enkel produktieproces in hun geheel teniet gaan, kunnen van de bruto-geldopbrengst van een activiteit worden afgetrokken (de zgn. continueel-variabele kosten).

Het saldo wat nu ontstaat doet bij de activiteitenbegroting dienst als maatstaf voor de winstgevendheid van een activiteit.

Dit betekent echter dat het optimale produktieplan slechts optimaal is zolang geen wijzigingen optreden in de beschikbare produktiemiddelen en overige technische beperkingen. Is dit wel het geval b.v. door het aanbrengen van wijzigingen in de vaste bedrijfsuitrusting, dan ontstaat een nieuwe plansituatie waarbij door middel van een tweede activiteitenbegroting opnieuw het optimale plan moet worden bepaald.

Voor een gemengd bedrijf kan het resultaat van een activiteitenbegroting er b.v. als volgt uitzien:

12 ha grasland met 18 melkkoeien, 3 ha bouwland waarvan, 1,5 ha zomergraan, 1,5 ha wintergraan, 100 mestvarkens.

¹⁾ Deze methoden zijn saldo-methode, program-planning of lineaire programmering

8. Kasbegroting

De kasbegroting of liquiditeitsbegroting ontstaat door de samenvoeging van de ontvangsten- en de uitgavenbegroting. Zij vertoont dezelfde relatie met de boekhoudkundige kasrekening als de rendabiliteitsbegroting met de verlies- en winstrekening. De kasbegroting kan men dan ook aanduiden als een voor de toekomst geprojecteerde kasrekening. Is het uitgangskassaldo bekend, dan levert het beginsaldo plus de verwachte ontvangsten minus de verwachte uitgaven het verwachte eindsaldo van de kas op aan het einde van de beschouwde periode.

De kasbegroting geeft een inzicht in de toekomstige liquiditeit. Blijkt op een bepaald moment de uitgaande geldstroom groter dan het beginsaldo vermeerderd met de ontvangsten, dan is het bedrijf illiquide. In dat geval kan het bedrijf op korte termijn niet aan zijn financiële verplichtingen voldoen.

Met behulp van een kasbegroting is het dus mogelijk een overzicht te krijgen van het verloop van de toekomstige kaspositie. Kennis hiervan is nodig om aan eventuele kastekorten tijdig het hoofd te kunnen bieden. Bovendien is een kasbegroting noodzakelijk voor het opstellen van een financieringsbegroting. Dit namelijk ter bepaling van de omvang van de kas op de voor de toekomst geprojecteerde eindbalansen.

9. Financieringsbegroting

Het is mogelijk om, met behulp van de rendabiliteitsbegroting, de kasbegroting en de beginbalans van een bedrijf, voor een aantal jaren de toekomstige eindbalansen op te stellen.

Een vergelijking van deze balansen met inbegrip van de beginbalans levert een inzicht in de juistheid van de gekozen financiële structuur voor wat betreft het dynamische aspect en het risico-aspect. Immers door het verloop van de vermogensbehoefte en de voorziening in de tijd te volgen kan worden bepaald of de voorziening blijvend op de behoefte is ingesteld.

Bovendien kan op de toekomstige eindbalansen de ontwikkeling in de verhouding tussen het eigen en het vreemde vermogen worden nagegaan. Hierdoor kan tevens een indruk worden verkregen van het toekomstig risico-aspect.

Ten slotte moet nog worden opgemerkt dat er naast de hier in hun onderling verband behandelde begrotingen nog een aantal technische begrotingen bestaat. Hiertoe behoren b.v. de arbeidsbegroting, het voederwinningsplan, het bemestingsplan.

VI. Uitgewerkt voorbeeld van een rendabiliteits-, kas- en financieringsbegroting

1. Een praktisch voorbeeld

In dit hoofdstuk zullen, uitgaande van een rendabiliteitsbegroting voor een bedrijf, een kas- en financieringsbegroting worden opgesteld.

Het gekozen bedrijf heeft een oppervlakte cultuurgrond van 16 ha en een arbeidsbezetting van boer en één vaste arbeider. De grond is uitsluitend geschikt voor grasland. Er wordt een veebezetting aangehouden van 21 melkkoeien met bijbehorend jongvee. De exploitatierekening over 1963-1964 zag er als volgt uit:

Kosten	EXPLOITATIEREKENING 1963—1964		Opbrengsten
<i>Toegerekende kosten:</i>			
Veevoer rundvee	f 7 280	Melkopbrengst	f 28 644
Meststoffen	f 2 400	Veeverkopen	f 7 300
Werk door derden	f 500	Overige opbrengsten	f 220
Berekende rente rundvee	f 1 314		
Overige kosten rundvee	f 1 560		
Totaal toegerekende kosten	f 13 054		
<i>Niet toegerekende kosten:</i>			
Loon boer	f 9 000		
Loon arbeider	f 8 500		
Werktuigkosten: Afschrijving	f 1 814		
Onderhoud + brandstoffen	f 1 500		
Rente	f 423		
Pacht	f 2 400		
Klein onderhoud	f 500		
Overige kosten	f 1 600		
Totaal niet toegerekende kosten	f 25 737	<i>Verlies</i>	f 2 627
Totaal	f 38 791	Totaal	f 38 791

Het verliesgevend resultaat van dit bedrijf geeft aanleiding tot het opstellen van een activiteitenbegroting met een daaruit voortvloeiende rendabiliteitsbegroting. Dit om na te gaan in hoeverre een verbetering van de huidige situatie mogelijk is en zo ja, wat dan het daarbij behorende resultaat is.

De activiteitenbegroting gaf bij eenzelfde arbeidsbezetting als tot dusver, een productieplan waarbij de veebezetting werd opgevoerd tot 24 melkkoeien. Bovendien zou de produktie moeten worden uitgebreid met een eenheid van 100 mestvarkens.

De bij dit plan behorende rendabiliteitsbegroting geeft het volgende beeld.

Kosten	RENDABILITEITSBEGROTING		Opbrengsten
<i>Toegerekende kosten:</i>			
Veevoer rundvee	f 8 400	Melkopbrengst	f 32 736
Veevoer varkens	f 25 200	Veeverkopen	f 9 160
Meststoffen	f 3 200	Verkoop varkens	f 48 000
Werk door derden	f 2 000	Overige opbrengsten	f 220
Rente rundvee	f 1 512		
Rente varkens	f 500		
Overige kosten rundvee	f 1 800		
Aankoop biggen	f 15 600		
Overige kosten varkens	f 2 400		
Totaal toegerekende kosten	f 60 612		
<i>Niet toegerekende kosten:</i>			
Loon boer	f 9 000		
Loon arbeider	f 8 500		
Werktuigkosten: Afschrijving	f 1 814		
Onderhoud + brandstoffen	f 1 200		
Rente	f 342		
Pacht	f 2 400		
Klein onderhoud	f 500		
Huisv. varkens: Afschrijving	f 900		
Huisv. varkens: Rente	f 344		
Overige kosten	f 1 600		
Totaal niet toegerekende kosten	f 26 600		
Winst	f 2 904		
Totaal	f 90 116	Totaal	f 90 116

De wijzigingen in het productieplan geven inderdaad een aanmerkelijke verbetering te zien.

Voor de verwezenlijking van dit plan zal een varkensschuur moeten worden gebouwd voor f 15000. Bovendien zal met name door de aankoop van de biggen en het voer de vermogensbehoefte van het bedrijf vrij sterk stijgen. Ook de uitbreiding van de veestapel doet de vermogensbehoefte toenemen.

Het is derhalve noodzakelijk om voor dit nieuwe plan ook de financieringsmogelijkheden met haar gevolgen na te gaan, daarbij gebruik makend van de rendabiliteitsbegroting en uitgaande van de bestaande financiële positie van het bedrijf.

Om misverstand te voorkomen moet erop worden gewezen dat het in dit verband weinig zin heeft de exploitatierekening over het ene jaar 1963-1964 te vergelijken met de rendabiliteitsbegroting. De exploitatierekening geeft immers weer wat in een bepaald jaar is verwezenlijkt. De rendabiliteitsbegroting heeft daarentegen betrekking op toekomstverwachtingen.

2. Bestaande financiële positie

Na afsluiting van de onder VI.1. gegeven exploitatierekening over het boekjaar 1963-1964 heeft het bedrijf de volgende bedrijfseconomische balans.

Debet	BALANS PER 30 APRIL 1964		Credit
Levende inventaris		Eigen vermogen	f 31 905
21 melkkoeien		Vreemd vermogen:	
à f 1000	f 21 000	Lening boerenleenbank	f 12 600
4 vaarzen		Crediteuren:	
à f 800	f 3 200	Veevoer	f 580
4 pinken		Kunstmest	f 400
à f 600	f 2 400	Overige	f 475
8 kalveren			f 1 455
à f 150	f 1 200		
Dode inventaris	f 27 800		
Voorraden veevoer	f 10 500		
Vorderingen melkgeld	f 200		
Kas en bank	f 3 885		
	f 3 575		
Totaal	f 45 960	Totaal	f 45 960

Het bedrijf, dat aanvankelijk met nagenoeg volledig eigen vermogen werd gefinancierd, is aan het einde van 1962 genoodzaakt geweest mede door de minder gunstige bedrijfsresultaten in de laatste jaren, om een lening aan te gaan bij de boerenleenbank. Deze lening aanvankelijk groot f 14000 werd verstrekt onder eigendomsoverdracht van de veestapel. De looptijd is 10 jaar. Jaarlijks moet f 1400 worden afgelost. De te betalen rentevoet bedraagt 5%, achteraf te betalen. De vervaldatum voor rente en aflossing is 31 december.

Voor wat de debetzijde van de balans betreft volgt hieronder nog een nadere specificatie van de dode inventaris:

Specificatie van de dode inventaris

Werktuig	Vervangings-prijs	Afschrijvings-percentage	Afschrijvings-bedrag	Boek-waarde
Melkmachine + weidewagen	f 3000	10	f 300	f 1 200
Trekker 25 pk	f 9000	10	f 900	f 1 800
Maaibalk	f 960	8 1/3	f 80	f 160
Harkkeerder/schudder	f 1800	8 1/3	f 150	f 1 500
Hooiblazer	f 1800	8 1/3	f 150	f 1 500
2 Wagens	f 3000	5	f 150	f 1 500
Melkkar	f 500	8 1/3	f 42	f 420
Overige werktuigen	f 500	8 1/3	f 42	f 420
Klein gereedschap	f 2000	—	—	f 2 000
Totaal	—	—	f 1 814	f 10 500

Hiermede is tevens de afschrijving werktuigen op de exploitatierekening en de rendabiliteitsbegroting nader gespecificeerd.

3. Kas- of liquiditeitsbegroting

3.1. Begroting van de ontvangsten

Met behulp van de voorgaande gegevens kan nu voor het nieuwe bedrijfsplan een kasbegroting worden opgesteld, om zo een inzicht te krijgen in de toekomstige liquiditeit van het bedrijf en daar waar het nodig is voorzieningen te treffen.

Uitgaande van de beginkas, zoals die op de balans per 30 april 1964 is aan-gegeven, zal worden nagegaan hoe het verloop van de ontvangsten en uitgaven zich bij doorvoering van het nieuwe bedrijfsplan ontwikkelt.

De beginkas is volgens de balans per 30 april 1964 f 3575. Als basis voor het opstellen van de begroting voor ontvangsten dient, zoals reeds in hoofdstuk V is opgemerkt, verder de opbrengstenbegroting, d.w.z. de creditzijde van de rendabiliteitsbegroting.

De nieuwe bedrijfsopzet zal niet van de ene dag op de andere gerealiseerd worden, met name de bouw van de nieuwe varkensschuur zal enige tijd vragen. De opbrengsten zoals die op de rendabiliteitsbegroting voorkomen zullen dan ook pas in de loop van het jaar werkelijkheid kunnen worden.

Aangenomen is dat de nieuwe varkensschuur in de loop van de maand augustus in gebruik kan worden genomen en dat in september deze schuur betaald moet worden. De uitbreiding van de veestapel vindt reeds plaats in de maanden mei en juni.

Om niet te vervallen in een zekere mate van schijn-exactheid, is zowel het verloop van de ontvangsten als dat van de uitgaven per tweemaandelijks periode weergegeven.

Hieronder volgt de begroting van de ontvangsten met een korte toelichting daarop:

Begroting van ontvangsten 1 mei 1964 — 30 april 1965

Omschrijving	mei juni	juli augustus	september oktober	november december	januari februari	maart april	totaal
Melkgeld	f 7035	f 5520	f 4080	f 3 840	f 4560	f 6 720	f 31 755
Verkoop vee	f 2800	f —	f 1000	f 160	f 400	f 240	f 4 600
Verkoop varkens	f —	f —	f —	f 16 000	f —	f 16 000	f 32 000
Overige	f 40	f 40	f 40	f 40	f 40	f 20	f 220
Tot. ontvangsten	f 9875	f 5560	f 5120	f 20 040	f 5000	f 22 980	f 68 575

Toelichting op de begroting

Het melkgeld wordt in dit geval aan het einde van iedere maand uitbetaald, waarbij de uitbetaling betrekking heeft op de geleverde melk van de daaraan voorafgaande maand. In de periode mei-juni wordt derhalve ontvangen de op de balans voorkomende melkgeldvordering over de maand april en de geleverde hoeveelheid in de maand mei. In juli-augustus de leveringen van juni en juli enz.

Bij de vaststelling van de maandelijkse ontvangsten is zowel rekening gehouden met het verschil in prijs tussen wintermelk en zomer melk als ook met de normale verschillen in melkproductie die in de loop van een jaar voorkomen.

De melkproductie over april 1965 wordt in mei 1965 ontvangen. Dit bedrag, berekend op f 4440, komt weer als vordering op de balans per 30 april 1965.

De ontvangsten door de afzet van stierkalveren, overtollige pinken en vaarzen en oude melkkoeien zijn in die maanden opgenomen waarin deze afzet doorgaans gebruikelijk is. Door de uitbreiding van de veestapel liggen de verkopen echter dit jaar op een lager niveau.

De eerste koppel mestvarkens wordt half december afgeleverd waarna betaling volgt. In april vindt de tweede aflevering en betaling plaats.

De ontvangsten uit de overige opbrengsten die zich op een bedrijf voordoen zijn niet van tevoren te bepalen. Slechts volledigheidshalve is er rekening mee gehouden.

3.2. Begroting van de uitgaven

Om tot de kasbegroting te komen moet nu de begroting van de uitgaven worden opgesteld met behulp van de debetzijde van de rendabiliteitsbegroting. Bovendien moet met de post crediteuren op de balans en met de aflossings- en renteverplichtingen van de lening van de boerenleenbank rekening worden gehouden. Tevens moeten de uitgaven die gepaard gaan met het nieuwe bedrijfsplan worden opgenomen.

Hierna volgt de begroting van uitgaven, eveneens met een korte toelichting.

Toelichting op de uitgaven

1. De uitbreiding van de veestapel van 21 op 24 melkkoeien vindt plaats door aankoop van 2 melkkoeien en 2 kalveren in mei en juni. De overige uitbreiding komt tot stand door een tijdelijke vermindering van de veeverkopen, waarmee bij de ontvangstenbegroting voor dit jaar rekening is gehouden.
2. In september geschiedt betaling van de nieuwe varkensschuur.
3. De schuld op de balans per 30 april 1964 à f 580 moet in mei worden betaald. De op de balans voor f 200 gewaardeerde voorraad wordt in de weideperiode verbruikt. Bij de aankoop is er voor gezorgd dat ook op de volgende balans weer eenzelfde voorraad aanwezig is. Dit betekent dat voor eenzelfde bedrag wordt aangekocht als volgens de rendabiliteitsbegroting wordt verbruikt. De betaling vindt plaats in de maand na levering. De levering in april voor een bedrag van f 1560 komt derhalve als schuld op de balans per 30 april 1965.
4. Afrekening 1 maand na ontvangst van het voer. De levering in april voor een bedrag van f 1004 komt derhalve weer als schuld op de balans per 30 april 1965.
5. De afrekening vindt plaats 1 maand na ontvangst. De in maart gekochte hoeveelheid wordt volledig aangewend in de maanden maart en april, zodat er

Begroting van uitgaven 1 mei 1964 tot 30 april 1965 (in guldens)

Omschrijving van de uitgaven	mei juni	juli augustus	september oktober	november december	januari februari	maart april	totaal
1. Aankoop rundvee	3 200	—	—	—	—	—	3 200
2. Nieuwe varkensschuur	—	—	15 000	—	—	—	15 000
3. Veevoer rundvee	580	—	—	1 080	2640	3 120	7 420
4. Veevoer varkens	—	—	2 552	5 848	2552	5 848	16 800
5. Meststoffen	1 200	1 600	—	—	—	800	3 600
6. Werk door derden	936	464	—	300	300	—	2 000
7. Te betalen rente	—	—	—	630	—	—	630
8. Aflossing	—	—	—	1 400	—	—	1 400
9. Overige uitgaven rundvee	300	300	300	300	300	300	1 800
10. Aankoop biggen	—	5 200	—	5 200	—	5 200	15 600
11. Overige uitgaven varkens	—	520	120	520	120	520	1 800
12. Loon boer	1 500	1 500	1 500	1 500	1500	1 500	9 000
13. Uitbetaald loon arbeider	1 400	1 500	1 400	1 400	1400	1 400	8 500
14. Uitgaven onderhoud en brandst.	300	300	150	150	150	150	1 200
15. Pacht bedrijf	—	—	—	2 400	—	—	2 400
16. Uitgaven klein onderhoud	—	250	—	—	250	—	500
17. Overige bedrijfsuitgaven	725	250	250	250	250	250	1 975
Totale uitgaven	10 141	11 884	21 272	20 978	9462	19 088	92 825

geen eindvoorraad meststoffen op de balans verschijnt. De schuld op de balans van f 400 wordt in mei betaald.

6. Het maaikneuzen, stalmest rijden en sloten reinigen wordt in loonwerk uitgevoerd. Er wordt in dezelfde periode afgerekend als waarin het werk wordt verricht.

7 en 8. De te betalen rente bij de boerenleenbank is 5% van f 12600 = f 630. De aflossing is f 1400 per jaar.

9. De overige kosten rundvee zijn als uitgaven regelmatig over de perioden verdeeld. Specificatie hiervan is willekeurig en voert te sterk in detail.

10. De aankoop van de biggen behoeft geen verdere toelichting.

11. De overige kosten varkens zijn, evenals bij het rundvee en om dezelfde redenen, evenredig over de betrokken perioden verdeeld met een top bij de aankoop

van de biggen. Slechts een deel van de kosten die voorkomen op de rendabiliteitsbegroting is opgenomen omdat het mesten pas in augustus begint.

12 en 13. Bij het loon van de boer is er vanuit gegaan dat zijn beloning regelmatig uit het bedrijf aan de gezinshuishouding wordt verstrekt. De arbeider ontvangt uiteraard wekelijks zijn normale beloning.

14. Bij deze post is aangenomen dat deze tijdens de voederwinningsperiode twee keer zo hoog is als in de overige maanden.

15. De pacht wordt per 1 november betaald.

16. Aangenomen is dat de rekeningen die betrekking hebben op het kleine onderhoud twee maal per jaar moeten worden betaald nl. per 1 juli en 1 januari.

17. In de eerste plaats moet de schuld van f 475 op de balans in mei worden betaald. Verder is een evenredige verdeling over de perioden aangebracht om dezelfde redenen als onder post 9 vermeld, waarbij aan het einde van de periode een resterende schuld van f 100 is aangenomen. Deze verschijnt dus weer op de balans per 30 april 1965.

3.3. Kasbegroting

Voor het opstellen van de kasbegroting moeten nu de begroting van de ontvangsten en de uitgaven worden samengevoegd. Uitgaande van de beginkas per 30 april 1964 kan zo voor het komende jaar het kasverloop worden bepaald alsmede de eindkas, resp. het kas-tekort per 30 april 1965.

De kasbegroting ziet er als volgt uit:

Kasbegroting 1 mei 1964 tot 30 april 1965

Omschrijving		juli augustus	september oktober	november december	januari februari	maart april
Beginkas; resp. kastekort	f 3 575	f 3 309	f* 3 015	f* 19 167	f* 20 105	f* 24 567
Ontvangsten	f 9 875	f 5 560	f 5 120	f 20 040	f 5 000	f 22 980
Totaal	f 13 450	f 8 869	f 2 105	f 873	f 15 105	f 1 587
Uitgaven	f 10 141	f 11 884	f 21 272	f 20 978	f 9 462	f 19 088
Eindkas; resp. kastekort	f 3 309	f* 3 015	f* 19 167	f* 20 105	f* 24 567	f* 20 675

* = tekort

Uit deze confrontatie van de begroting van ontvangsten en uitgaven blijkt dat er in de periode juli en augustus voor het eerst een kas-tekort optreedt, dat dit tekort zich voortzet, met een maximaal tekort van f 24567 in de periode van januari en februari.

Dit betekent dat bij doorvoering van het nieuwe productieplan in dit jaar een extra vermogensbehoefte ontstaat tot de omvang van dit bedrag.

Het is nu het moment waarop voor *dit bedrijf* de openstaande financieringsmogelijkheden zullen moeten worden nagegaan.

4. Financieringsmogelijkheden

Gelet op de zekerheden die het bedrijf na de uitbreiding kan stellen, kunnen de volgende financieringsmogelijkheden in aanmerking komen ¹⁾ .

Eigendomsoverdracht van de rundveestapel

Van deze mogelijkheid is reeds gebruik gemaakt. Alleen wat de uitbreiding betreft ligt hier nog een mogelijkheid. De looptijd van de lening is 10 jaar met een jaarlijkse aflossing van 10%. De rente bedraagt nu $5\frac{1}{4}\%$ per jaar achteraf te betalen per 31 december. Maximaal kan 50% van de geschatte waarde worden opgenomen.

Eigendomsoverdracht van de werktuigeninventaris

De looptijd van deze lening is 5 jaar met een jaarlijkse aflossing van 20%. De rente is $5\frac{1}{4}\%$ per jaar achteraf te betalen per 30 juni. Maximaal wordt ook hier 50% van de geschatte waarde verstrekt.

Cessie van de melkgeldvorderingen

Dit krediet wordt alleen verstrekt ter dekking van een kortstondig tijdelijke vermogensbehoefte (d.w.z. korter dan een jaar). De rente bedraagt $5\frac{1}{2}\%$, achteraf te betalen. Maximaal wordt 15% van de jaarlijkse geldopbrengst verstrekt.

Cessie afbraakrechten varkensschuur

Hiervoor is het noodzakelijk dat de verpachter een afbraakrecht verleent. De looptijd van de lening is 10 jaar met een jaarlijkse aflossing van 10%. De rente bedraagt $5\frac{1}{4}\%$, achteraf te betalen per 30 juni. Maximaal kan 25% van de stichtingskosten worden verstrekt.

Mestvarkenskrediet

Dit krediet kan in dit geval worden verleend onder eigendomsoverdracht van de varkens tot een maximum van f 140 per varken. Contractuele binding met een aankoop- en afzetvereniging t.a.v. de aankoop van het voer en de afzet van de varkens is noodzakelijk, omdat ieder voor een deel van het krediet garant is. De aflossing en rentebetaling telkens na iedere levering. De rente bedraagt $5\frac{1}{2}\%$. Op het krediet vindt geen jaarlijkse inperking plaats.

¹⁾ Getracht is de openstaande mogelijkheden met de daarbij behorende leningsvoorwaarden zo dicht mogelijk bij de praktijk te laten aansluiten. Met nadruk moet er echter op worden gewezen dat het hier slechts gaat om een *voorbeeld*, waaraan met name wat de voorwaarden betreft geen verdere geldigheid mag worden gegeven. Het praktijkgeval is het individuele geval, ook hier!

Blanco-krediet

Voor dit krediet is geen zekerheid vereist. Het wordt verstrekt ter dekking van een kortstondig tijdelijke vermogensbehoefte, dus korter dan een jaar. Maximaal kan f 5000 worden opgenomen. De rente is $5\frac{1}{2}\%$ over de werkelijk opgenomen bedragen, achteraf te betalen per 31 december.

Kredietgarantie door derden

In het geval dat niet de vereiste zekerheden aanwezig zijn, bestaat de mogelijkheid een lening te verkrijgen onder garantie van het *Borgstellingsfonds voor de landbouw*. Bij verantwoorde investeringen wordt 50% van het investeringsbedrag verstrekt. Bij belangrijke verbeteringen zelfs hoger. De te betalen rente bedraagt $5\frac{1}{4}\%$.

Bij de financiering van het bedrijf zal de garantie van het Borgstellingsfonds ook als aanvullend worden beschouwd. Dit betekent dat in ons voorbeeld deze mogelijkheid niet in overweging zal worden genomen.

5. Keuze uit de bestaande financieringsmogelijkheden

In hoofdstuk IV is gesteld dat voor de voorziening in de vermogensbehoefte met het kostenaspect, het dynamische aspect en het weerstandsaspect rekening moeten worden gehouden. De laatste twee aspecten kunnen echter pas worden nagegaan als reeds een bepaalde financieringswijze is gekozen. Immers dan pas is het mogelijk het verloop van de behoefte en de voorziening daarin in de tijd te volgen en de toekomstige eindbalansen op te stellen. Blijkt bij de gekozen financieringswijze deze afstemming onjuist, dan zal opnieuw een keuze moeten worden gedaan en zullen opnieuw de gevolgen moeten worden nagegaan.

Het bovenstaande betekent dat op dit moment de keuze uit de bestaande mogelijkheden slechts mogelijk is op basis van de prijzen als element van het kostenaspect en dat vervolgens de gevolgen van deze keuze voor de andere aspecten zal moeten worden nagegaan. Eventueel kunnen andere overwegingen of intuïtie bij de eerste keuze een rol spelen.

Voor wat het kostenaspect betreft, vallen de bestaande mogelijkheden in twee groepen uiteen, nl. de „voorschotten” met een rentevoet van $5\frac{1}{4}\%$ en het rekening-courant krediet met een rentevoet van $5\frac{1}{2}\%$. De geringere kosten verbonden aan het opnemen van „voorschotten” betekent dat deze het eerst in aanmerking komen. Het betreft hier de eigendomsoverdracht van de veestapel en de werktuigeninventaris en de cessie afbraakrechten varkensschuur.

Door de uitbreiding van de veestapel is de bank bereid de bestaande lening, met als zekerheid eigendomsoverdracht van de veestapel, te verhogen met f 2000. Door overdracht van de werktuigeninventaris kan f 4500 worden gekregen (nl. 50% van f 9000 zijnde de geschatte waarde van de inventaris). Op de cessie afbraakrechten varkensschuur kan f 3500 worden verstrekt. In het totaal kan dus door middel van voorschotten f 10000 worden opgenomen.

Voor de resterende vermogensbehoefte zullen de duurdere vormen moeten worden genomen. In aanmerking komen de cessie op melkgeldvorderingen, het mestvarkenskrediet en het blanco-krediet, allen met een rentevergoeding van 5½%.

Uit deze mogelijkheden is het mestvarkenskrediet gekozen. Dit niet alleen omdat de andere twee mogelijkheden ieder voor zich en ook tezamen niet toereikend zijn, maar ook omdat op dit krediet geen jaarlijkse inperking wordt toegepast.

Het mestvarkenskrediet geeft de mogelijkheid tot het opnemen van f 14000 zodat nu in het totaal f 24000 kan worden gefinancierd. Voor het resterende tekort kan dan nog van het blanco-krediet en of van de cessie van melkgeldvorderingen gebruik worden gemaakt.

6. Gevolgen van de gemaakte keuze

6.1. Nogmaals kasbegroting 1964—1965

Nu een bepaalde financiële structuur is gekozen is het mogelijk de gevolgen van deze keuze verder na te gaan voor het dynamische aspect en het risico-aspect. Immers bij de bepaling van de financiële structuur moet ook met deze twee aspecten rekening worden gehouden.

Hiervoor is het in de eerste plaats noodzakelijk dat, uitgaande van de bestaande toestand per 30 april 1964, de opgestelde begroting van ontvangsten en uitgaven over het tijdvak 1 mei 1964 tot 30 april 1965 wordt aangevuld met de ontvangsten en de uitgaven die voortvloeien uit de gekozen financiering voor de nieuwe situatie. De ontvangsten uit de opgenomen leningen en de uitgaven voor rente en aflossing zullen in de nieuwe kasbegroting tot hun recht moeten komen.

Hieronder volgt deze nieuwe kasbegroting met een korte toelichting.

Kasbegroting na de gekozen financiering 1 mei 1964 tot 30 april 1965

Omschrijving	mei juni	juli augustus	september oktober	november december	januari februari	maart april
Beginkas	f 3 575	f 3 309	f 200	f 200	f 200	f 200
Ontv. excl. leningen	f 9 875	f 5 560	f 5 120	f 20 040	f 5000	f 22 980
Ontv. uit opgen. leningen	f —	f 3 215	f 16 152	f 15 265	f 4462	f 10 752
Totaal	f 13 450	f 12 084	f 21 472	f 35 505	f 9662	f 33 922
Uitg. excl. afl. en rente	f 10 141	f 11 884	f 21 272	f 18 948	f 9462	f 19 088
Uitg. „rente en aflossing”	f —	f —	f —	f 16 357	f —	f 14 634
Eindkas	f 3 309	f 200	f 200	f 200	f 200	f 200

Toelichting

De beginkas per 1 mei 1964 en het bedrag opgenomen onder ontvangsten en uitgaven in iedere periode is gelijk aan de vorige kasbegroting. Alleen zijn in de periode november en december de uitgaven met f 2030 verminderd. Dit bedrag,

zijnde de rente en aflossing van de reeds bestaande lening, is nl. bij de uitgaven „rente en aflossing” gevoegd.

In augustus bij de aankoop van de biggen wordt voor f 3215 van het mestvarkens-krediet gebruik gemaakt. Dit is f 200 meer dan nodig is om het kastekort te dekken. Deze f 200 is aangenomen als zijnde de minimaal toelaatbare omvang van de kas in verband met onvoorziene omstandigheden.

In de periode september en oktober worden de drie voorschotten nl. overdracht van de veestapel f 2000, overdracht van de werktuigen f 4500 en cessie afbraak-rechten varkensschuur f 3500 opgenomen, alsmede f 6152 mestvarkenskrediet.

In de periode november en december is nog f 4633 mestvarkenskrediet opge-nomen voor de oude koppel en f 6114 voor de nieuwe. In dezelfde periode wordt het mestvarkenskrediet na de aflevering van de oude koppel afgelost en de rente betaald (f 14000 + f 149 rente).

Verder moeten in deze periode de rente en aflossing van de overdracht van de rundveestapel worden betaald. Dit bedrag is berekend op f 2188.

Er resteert een financieringstekort van f 4518, waarvoor nog blanco-krediet is opgenomen en de rente betaald (f 20).

In de periode januari en februari is bij een minimumkas van f 200 een tekort van f 4462. Van het mestvarkenskrediet mag f 3258 worden opgenomen. Verder kan het blanco-krediet nog met f 482 worden uitgebreid. Er bestaat dan nog een tekort van f 722. Aangenomen is dat de bank bereid is het krediet met dit bedrag te overschrijden.

In de volgende periode wordt voor de oude koppel nog f 4628 van het mest-varkenskrediet opgenomen. Na ontvangst van de mestvarkensgelden wordt het mestvarkenskrediet van f 14000 en de berekende rente van f 171 betaald. Tevens wordt in deze periode weer een nieuw mestvarkenskrediet opgenomen van f 6114. De eindkas is aan het einde van de maand april nog steeds op zijn minimale omvang van f 200. Wel is van het blanco-krediet nu weer f 463 afgelost.

6.2. Balans per 30 april 1965

Met behulp van de rendabiliteitsbegroting, de balans per 30 april 1964 en de nieuwe kasbegroting over 1964—1965 kan nu de eindbalans per 30 april 1965 worden begroot.

Met het opstellen van de eindbalans per 30 april 1965 zijn de financiële begrotingen, voor het jaar waarin de overgang van de oude situatie naar de nieuwe plaats zal vinden, gereed. Alvorens nu het verdere verloop van de gekozen financiële structuur na te gaan volgt nog een korte toelichting op de balans per 30 april 1965 (blz. 46).

Debetzijde

De waardering van de op balansdatum aanwezige veestapel is gelijk gehouden aan de vorige balans.

Debet		BALANS PER 30 APRIL 1965		Credit
Levende inventaris		Eigen vermogen		f 30 271
Rundvee		Vreemd vermogen:		
24 melkk. à f 1000		Middellang krediet:		
5 vaarzen à f 800	f 4 000	Overdr. rundveestapel	f 13 080	
5 pinken à f 600	f 3 000	Overdracht werktuigen	f 4 500	
10 kalveren à f 150	f 1 500	Cessie afbraakrechten	f 3 500	f 21 080
Varkens	f 6 000	Kort krediet:		
Varkensschuur	f 14 362	Mestvarkenskrediet	f 6 114	
Dode inventaris	f 8 686	Blanco-krediet	f 5 259	f 11 373
Voorraad veevoer	f 200	Crediteuren:		
Vordering melkgeld	f 4 440	Veevoer	f 1 560	
Kas en bank	f 200	Varkensvoer	f 1 004	
		Overige	f 100	f 2 664
Totaal	f 66 388	Totaal		f 66 388

De varkens zijn nog maar geringe tijd op het hok. De waardering is gebaseerd op de kostprijs van een big plus het voederverbruik tot de balansdatum.

De varkensschuur is gewaardeerd op vervangingswaarde (hier gelijk gehouden aan de nieuwwaarde) verminderd met de afschrijving over de eerste 8½ maanden.

De dode inventaris is het bedrag van de voorgaande balans verminderd met de afschrijvingen over dit jaar.

Voor de voorraad veevoer kan worden verwezen naar de uitgavenbegroting, voor vordering melkgeld naar de ontvangstenbegroting en voor kas en bank naar de nieuwe kasbegroting.

Creditzijde

Het middellang en het kort krediet vragen geen toelichting. De opgenomen bedragen betreffen de omvang van de leningen per 30 april 1965.

De crediteuren zijn terug te vinden bij de toelichting op de uitgavenbegroting.

6.3. Ontwikkeling van de financiële structuur tot 1970

Op overeenkomstige wijze samengesteld als in het voorgaande volgt nu een overzicht van de kasbegrotingen en de begrote balansen tot in het jaar 1970. Dit om na te gaan hoe in het verdere verloop van de tijd de vermogensbehoefte en de gekozen vermogensvoorziening zich ontwikkelen.

De kasbegroting van 1 mei 1965 tot 30 april 1966 is volledig gebaseerd op de nieuwe situatie. In de ontvangsten excl. leningen komen daarna in de loop van de jaren geen voorzienbare wijzigingen meer voor. In de uitgaven excl. rente en aflossing slechts voor zover vervangingen van duurzame produktiemiddelen plaatsvinden. De ontvangsten uit leningen, b.v. het kort krediet, zullen echter wel steeds verschillen evenals de uitgaven door rente en aflossing van de opgenomen leningen. De kasbegroting tot 1970 ziet er als volgt uit:

Kasbegroting 1 mei 1965 t/m 30 april 1970 (in guldens)

Perioden	mei juni	juli augustus	sept. oktober	nov. december	januari febr.	maart april
1965—1966						
Beginkas	200	200	200	200	200	200
Ontvangsten excl. leningen	11 880	21 560	7520	21 120	5000	23 060
Ontvangsten uit opgen. leningen	3 258	10 742	338	6 725	4742	6 114
Totaal beschikbaar	15 338	32 502	8058	28 045	9942	29 374
Uitg. excl. rente en aflossing	10 098	17 618	6552	18 828	9742	18 968
Uitgaven rente en aflossing	5 040	14 684	1306	9 017	—	10 206
Eindkas	200	200	200	200	200	200
1966—1967						
Beginkas	200	200	200	200	200	200
Ontvangsten excl. leningen	11 880	21 560	7520	21 120	5000	23 060
Ontvangsten uit opgen. leningen	9 258	6 114	436	6 629	4742	6 114
Totaal beschikbaar	21 338	27 874	8156	27 949	9942	29 374
Uitg. excl. rente en aflossing	20 058	17 612	6552	18 828	9742	18 968
Uitgaven rente en aflossing	1 080	10 062	1404	8 921	—	10 206
Eindkas	200	200	200	200	200	200
1967—1968						
Beginkas	200	200	200	200	200	200
Ontvangsten excl. leningen	11 880	21 560	7520	21 120	5000	23 060
Ontvangsten uit opgen. leningen	1 345	3 638	282	3 881	4742	4 656
Totaal beschikbaar	13 425	25 398	8002	25 201	9942	27 916
Uitg. excl. rente en aflossing	10 098	17 612	6552	18 828	9742	18 968
Uitgaven rente en aflossing	3 127	7 586	1250	6 173	—	8 748
Eindkas	200	200	200	200	200	200
1968—1969						
Beginkas	200	200	200	200	200	200
Ontvangsten excl. leningen	11 880	21 560	7520	21 120	5000	23 060
Ontvangsten uit opgen. leningen	2 904	3 729	282	3 853	4742	4 627
Totaal beschikbaar	14 984	25 489	8002	25 173	9942	27 887
Uitg. excl. rente en aflossing	13 098	17 612	6552	18 828	9742	18 968
Uitgaven rente en aflossing	1 686	7 677	1250	6 145	—	8 719
Eindkas	200	200	200	200	200	200
1969—1970						
Beginkas	200	214	200	200	1244	200
Ontvangsten excl. leningen	11 880	21 560	7520	21 120	5000	23 060
Ontvangsten uit opgen. leningen	—	749	282	—	3698	—
Totaal beschikbaar	12 080	22 523	8002	21 320	9942	23 260
Uitg. excl. rente en aflossing	10 098	17 612	6552	18 828	9742	18 968
Uitgaven rente en aflossing	1 568	4 711	1250	1 048	—	3 745
Eindkas	214	200	200	1 244	200	547

Ter verdere toelichting op deze kasbegroting tot 1 mei 1970 kan nog het volgende worden opgemerkt:

De trekker met maaibalk moet worden vervangen in de periode mei—juni van het jaar 1966—1967. In deze periode zijn derhalve de bedrijfsuitgaven met f 9960 verhoogd. Voor deze vervanging is de trekker in eigendom overgedragen waardoor een lening kan worden verkregen van f 6000 looptijd 5 jaar, rentevoet 5¼% per jaar.

In dezelfde periode van het jaar 1968—1969 wordt de melkmachine vervangen waardoor in die periode de bedrijfsuitgaven met f 3000 toenemen.

De opgenomen leningen betreffen, uitgezonderd de eigendomsoverdracht van de nieuwe trekker, alle het mestvarkenskrediet en het blanco-krediet.

De aflossing- en renteverplichtingen zijn berekend overeenkomstig de voorwaarden behorende bij de gekozen financiële structuur. Voor deze voorwaarden en de keuze kan worden verwezen naar VI.4 en VI.5.

Nu per 30 april van ieder jaar de omvang van de kas en van het kort krediet uit de kasbegroting bekend is kunnen uitgaande van de beginbalans per 30 april 1965 de toekomstige balansen worden samengesteld.

Op blz. 48-49 volgen deze balansen tot 30 april 1970.

7. Praktische beoordeling van de financiële structuur

Nu de financiële begrotingen zijn uitgevoerd, kunnen ook het dynamische aspect en het risico-aspect in de beschouwing worden betrokken, waardoor een oordeel over de gekozen financiële structuur mogelijk wordt.

7.1. Dynamische aspect

Het dynamische aspect beoogt o.m. een voortdurend evenwicht te bereiken tussen de in- en uitgaande geldstroom in het verloop van de tijd, waarbij de kas tijdelijke ongelijkheden moet opvangen. De financiering moet zodanig zijn, dat

Debet	BEGROTE BALANS				
Omschrijving	1966	1967	1968	1969	1970
<i>Levende inventaris</i>					
Rundvee	f 32 500	f 32 500	f 32 500	f 32 500	f 32 500
Varkens	f 6 000	f 6 000	f 6 000	f 6 000	f 6 000
Varkensschuur	f 13 462	f 12 562	f 11 662	f 10 762	f 9 862
<i>Dode inventaris</i>					
Voorraad veevoer	f 6 872	f 15 018	f 13 204	f 14 390	f 12 576
Vordering melkgeld	f 200	f 200	f 200	f 200	f 200
Kas en bank	f 4 440	f 4 440	f 4 440	f 4 440	f 4 440
	f 200	f 200	f 200	f 200	f 200
Totaal	f 63 674	f 70 920	f 68 206	f 68 492	f 66 776

zowel illiquiditeit als overliquiditeit worden voorkomen. Een duidelijk inzicht omtrent de liquiditeit kan aan de liquiditeitsbegrotingen worden ontleend. Daaruit blijkt dat de liquiditeitspositie tot 1970 slecht is. Het kassaldo bevindt zich ononderbroken op het minimumniveau. Pas in het jaar 1969—1970 begint zich een geringe verbetering af te tekenen.

Een inzicht in de ontwikkeling van de liquiditeit van jaar tot jaar kan worden verkregen aan de hand van het volgende kengetal.

$$\frac{\text{Kas} + \text{debiteuren} + \text{eventueel effecten}}{\text{direct opeisbare vorderingen}} > 1$$

Vanaf 30 april 1965 heeft dit kengetal het volgende verloop:

30 april 1965	0,33
30 april 1966	0,45
30 april 1967	0,46
30 april 1968	0,63
30 april 1969	0,64
30 april 1970	1,80

Aan de hand van dit kengetal blijkt eveneens dat tot 1970 de liquiditeit onvoldoende is.

De liquiditeitshandhaving eist de voortdurende zorg van de ondernemer. Een financiële structuur waarin aan de liquiditeitseisen niet voldoende recht is gedaan, kan een rendabel plan onuitvoerbaar maken.

Er mag op de kosten gerust iets worden toegegeven om een gunstige liquiditeit te waarborgen.

Daar in het voorbeeld de afschrijvingen volledig voor aflossingen zijn benut, en er dus geen vervangingsreserve is gevormd, bestaat het gevaar, dat er in de toekomst, als er een vervanging moet plaatsvinden, opnieuw liquiditeitsmoeilikheden zullen optreden.

30 APRIL, 1966—1970

	Credit				
	1966	1967	1968	1969	1970
hrijving	f 35 291	f 39 520	f 43 661	f 48 061	f 54 406
nd vermogen:					
llang krediet					
racht rundvee	f 11 445	f 9 810	f 8 175	f 6 540	f 4 905
racht werktuigen	f 3 600	f 8 700	f 6 600	f 4 500	f 2 400
afbraakrechten	f 3 150	f 2 800	f 2 450	f 2 100	f 1 750
krediet					
arkenskrediet	f 6 114	f 6 114	f 4 656	f 4 627	f —
o-krediet	f 1 410	f 1 312	f —	f —	f —
euken					
er	f 1 560	f 1 560	f 1 560	f 1 560	f 1 560
nsvoer	f 1 004	f 1 004	f 1 004	f 1 004	f 1 004
ge	f 100	f 100	f 100	f 100	f 100
	f 63 674	f 70 920	f 68 206	f 68 492	f 66 125

7.2. Risico-aspect

Het weerstandsvermogen van het bedrijf wordt o.m. bepaald door de verhouding tussen het eigen en het vreemde vermogen. In de opeenvolgende jaren is deze verhouding als volgt:

	Eigen vermogen	
30 april 1965	Vreemd vermogen	= 0,84
30 april 1966		= 1,23
30 april 1967	"	= 1,26
30 april 1968	"	= 1,78
30 april 1969	"	= 2,45
30 april 1970	"	= 4,64

Uit deze cijfers blijkt dat na de bedrijfsuitbreiding het weerstandsvermogen voortdurend toeneemt. De belangrijkste oorzaak hiervan is dat de gemaakte winsten jaar op jaar volledig worden „teruggeploegd”. Het gevolg hiervan is dat de kredietruimte van het bedrijf groter wordt.

Veelal wordt gesteld dat de waarde van dit kengetal minstens twee moet zijn. Hiervan uitgaande is dus pas in 1969 het weerstandsvermogen goed te noemen. In de eerste jaren zijn zowel het weerstandsvermogen als de liquiditeit onvoldoende. Door de geringe kredietruimte in de eerste jaren, zullen eventuele financiële tegenvallers door het gezinsinkomen moeten worden opgevangen, zoals ook in de praktijk gebeurt. Daar de winst en de berekende rente reeds volledig ter beschikking van het bedrijf zijn gesteld, bestaat het inkomen slechts uit het gestelde loon van de ondernemer. Gezien de omvang van dit bedrag (f 9000), waaruit ook nog de directe belastingen moeten worden betaald, staat de mogelijkheid tot het opvangen van verliezen hieruit nauwelijks ter discussie.

Bovendien zijn er bezwaren aan te voeren tegen de wijze waarop in het voorbeeld de winst wordt „teruggeploegd”. Hierbij is onvoldoende rekening gehouden met de functie van de winst. Van de brutowinst moet een gedeelte worden gereserveerd voor onvoorzienbare offers die nog niet konden worden gecalculeerd. Dit deel van de winst kan niet worden uitgekeerd en moet in een zodanig liquide vorm worden aangehouden, dat er op ieder gewenst moment over kan worden beschikt.

Dit betekent dat aflossingen op leningen en vervroegde aflossingen daarop geen aanvaardbare aanwending zijn voor reserves die moeten dienen voor onvoorziene uitgaven of opbrengstdervingen. Immers de liquiditeit van het bedrijf wordt hierdoor niet verhoogd.

Een aflossing op een blanco-krediet of een vermindering van de debetstand van een krediet in lopende rekening die groter is dan de eventueel toegepaste periodieke inperking, laten echter wel de mogelijkheid open de reserve die op deze wijze wordt aangewend op ieder gewenst moment weer vrij te maken voor elk ander doel. In het voorbeeld is hiervan eigenlijk pas in 1968 sprake.

De omvang waarin reserves aanwezig moeten zijn, is in de eerste plaats afhankelijk van de aard van het bedrijfsplan. Zijn hierin activiteiten opgenomen die

grote prijsschommelingen vertonen, dan zullen ook de reserves groter moeten zijn dan wanneer het prijsrisico gering is.

Samenvattend kan worden gesteld dat de liquiditeit onvoldoende is, en dat met name in de eerste jaren de nodige kredietruimte ontbreekt evenals de nodige reserves. Verder biedt ook het gezinsinkomen nauwelijks speelruimte voor het opvangen van onvoorziene omstandigheden zowel in de bedrijfs- als in de privé-sector.

Op grond van deze overwegingen moet de hier gekozen structuur worden verworpen.

Op dezelfde wijze zoals in het voorbeeld is gebeurd, kan worden nagegaan in hoeverre met behulp van het Borgstellingsfonds voor de landbouw een betere financiële structuur is te bereiken.

VII. Financiering in theorie en praktijk

1. Theorie en praktijk

De titel van dit laatste hoofdstuk wil geen vermeende tegenstelling tussen theorie en praktijk suggereren, omdat een dergelijke tegenstelling, ofschoon vaak verkondigd, onjuist is. Het verschil tussen theorie en praktijk is niet groter dan het verschil tussen twee mensen waarvan de ene een spoorboekje heeft en de andere iedere dag de trein voorbij ziet komen.

De bedoeling van dit hoofdstuk is slechts enkele kanttekeningen te maken bij de praktische toepassing van de theorie rondom het financieringsvraagstuk. Het blijkt namelijk dat een deel van deze theorie bij de praktische uitvoering niet tot uitdrukking komt en ook niet tot uitdrukking kan worden gebracht. Zo bleek reeds dat de in hoofdstuk IV.2. genoemde financieringsregels geen uitgangspunt kunnen vormen voor een praktische uitwerking van het financieringsvraagstuk. Ook theoretisch is een rechtstreekse binding tussen de duur van de vermogensbehoefte en de termijn van financiering niet aantoonbaar.

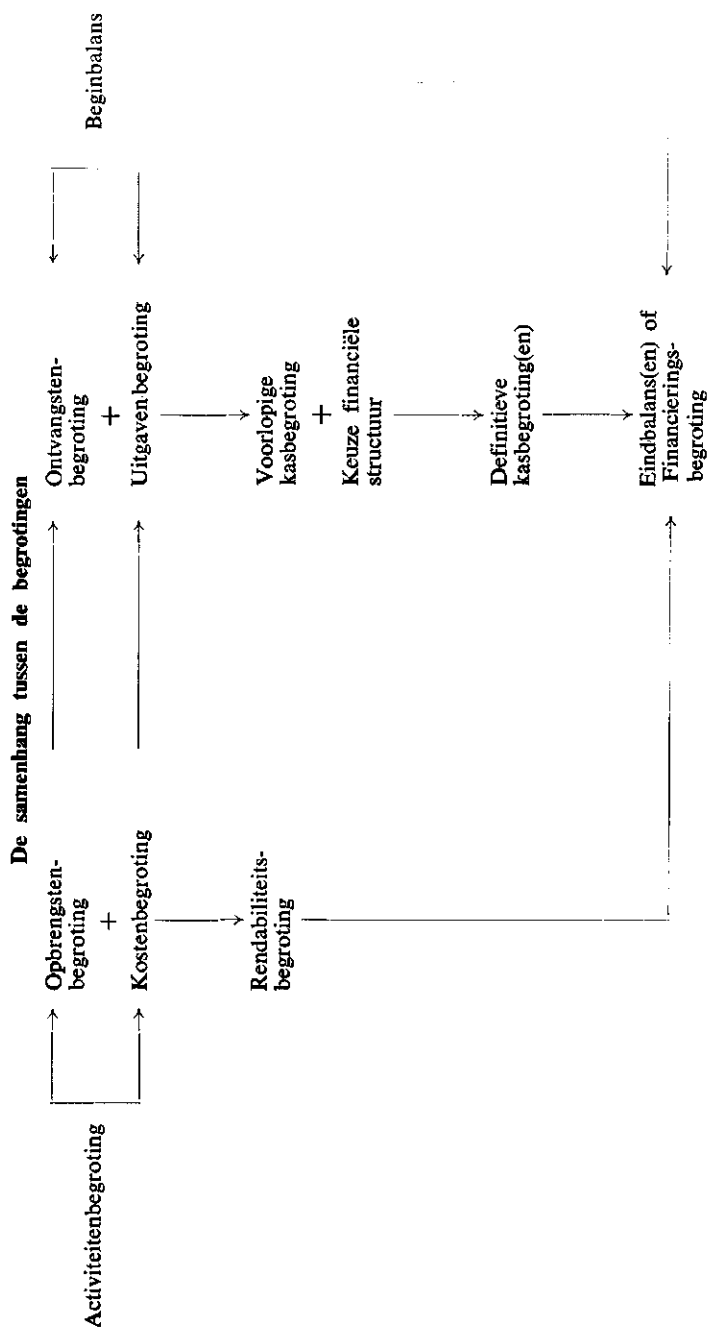
2. Het ontbreken van een objectief keuzecriterium

Na het voorgaande rijst echter onmiddellijk de vraag welk uitgangspunt dan wel mogelijk is bij het doen van een keuze uit de verschillende financieringsmogelijkheden. Het antwoord is in zoverre teleurstellend dat een dergelijk objectief keuzecriterium ontbreekt. Dit is echter ook geenszins verwonderlijk, omdat bij een goede financiële structuur immers meer dan een aspect in de beschouwing moet worden betrokken, die niet alle onder eenzelfde noemer zijn terug te brengen.

Een andere moeilijkheid en misschien van meer praktische aard is dat het weerstandsvermogen en de liquiditeit pas kunnen worden beoordeeld als de keuze reeds is gemaakt. Voor het kostenaspect geldt dit ten dele omdat op het moment van de keuze wel de prijzen van de verschillende financieringsmogelijkheden bekend zijn, maar de overige elementen van de kosten nl. de tijdsduur en de hoeveelheid niet van te voren vaststaan. In dit verband kan b.v. gedacht worden aan de kosten van kort krediet waarbij wel van tevoren de prijs maar niet de hoeveelheid en tijdsduur te bepalen zijn. Deze laatste twee elementen zijn nl. weer afhankelijk van het liquiditeitsverloop behorende bij een gekozen financiële structuur.

3. Alternatieve financiële begrotingen noodzakelijk

Het voorgaande betekent dat de keuze van de definitieve financiële structuur pas kan worden gedaan als voordien de verschillende wijzen van vermogens-

voorziening die voor een bedrijf openstaan ieder in hun gevolgen zijn nagegaan. Dit is mogelijk door het opstellen van alternatieve financiële begrotingen. Pas als de gevolgen van de openstaande mogelijkheden door middel van deze begrotingen bekend zijn is een verantwoorde keuze mogelijk.

Niet in alle gevallen echter gaat het om een keuze uit de verschillende mogelijkheden die voor een bedrijf openstaan, hetzij omdat *alle* mogelijkheden benut moeten worden hetzij omdat de financiële structuur reeds *volledig* is vastgelegd.

In deze gevallen waarin dus de financiële structuur reeds is bepaald kan echter op dezelfde wijze nl. door middel van het opstellen van de daarvoor noodzakelijke financiële begrotingen een inzicht worden verkregen in hoeverre deze keuze in de toekomst tot moeilijkheden aanleiding kan geven.

In het geval alle financieringsmogelijkheden zijn benut, kunnen de uit de financiële begroting verwachte moeilijkheden de reden vormen dat de gekozen bedrijfsopzet niet gerealiseerd kan worden, resp. geen verdere doorgang kan vinden.

Verwachte moeilijkheden bij een reeds gekozen en vastgelegde financiële structuur geven aanleiding tot het herzien van deze structuur waarvoor wederom alternatieve begrotingen moeten worden opgesteld.

Tot slot is in het schema op blz. 53 de onderlinge samenhang tussen de begrotingen weergegeven.

Geraadpleegde literatuur

- Prof. mr. A. Pitlo : Het verbintenissenrecht, vijfde druk, Haarlem 1957
Prof. mr. A. Pitlo : Het zakenrecht, derde druk, Haarlem 1957
Prof. dr. J. L. Mey jr. : Leerboek der bedrijfseconomie, deel II, vijfde druk, 's-Gravenhage 1958
Prof. dr. A. I. Diepenhorst : Structuur en politiek, Purmerend 1956
Dr. J. T. P. de Regt : Het financieringsvraagstuk in de Nederlandse landbouw, L.E.I.-rapport no. 209
Publikaties van de Coöperatieve Raiffeisenbank en de Centrale Boerenleenbank.

Inhoudsopgave

	blz.
Woord vooraf	3
I. Het financieringsvraagstuk	5
1. Doel van het landbouwbedrijf	5
2. Het landbouwbedrijf: een gezinsbedrijf	7
3. Wat is het financieringsvraagstuk?	8
4. De balans; een eerste oriëntatie	9
II. Analyse van de vermogensbehoefte	12
1. Omlooptijd van het vermogen	12
2. Indeling van de kapitaalgoederen naar omlooptijd	12
3. Het vrijgekomen vermogen een schijninkomen	13
4. De vermogensbehoefte partieel beschouwd	14
5. De vermogensbehoefte totaal beschouwd	15
III. De mogelijkheden tot voorziening in de vermogensbehoefte	19
1. Voorziening met eigen vermogen	19
2. Voorziening met vreemd vermogen	19
3. De eerste categorie	20
3.1. Leverancierskrediet	20
3.2. Koop op afbetaling en huurkoop	20
3.3. Huur en pacht	21
3.4. Inbreng in natura	22
4. De tweede categorie	22
4.1. Recht van hypotheek	22
4.2. Fiduciaire eigendomsoverdracht	23
4.3. Cessie van bestaande en toekomstige bedrijfsvorderingen	23
4.4. Afnemerskrediet	24
4.5. Kredietgarantie door derden (borgtocht)	24
4.6. Overige kredietmogelijkheden	24
IV. Confrontatie van de vermogensbehoefte en de vermogensvoorziening	26
1. De financiële structuur	26
2. Het dynamische aspect	26
3. Het risico-aspect	27
4. Het kostenaspect	28
V. De financiële begrotingen als sluitstuk van de bedrijfsbegroting	30
1. Het samenstel van de begrotingen	30
2. Activiteitenbegroting	30
3. Opbrengstbegroting	32
4. Kostenbegroting	32
5. Rendabiliteitsbegroting	32
6. Ontvangstenbegroting	32
7. Begroting van de uitgaven	33
8. Kasbegroting	34
9. Financieringsbegroting	34

VI. Uitgewerkt voorbeeld van een rendabiliteits-, kas- en financieringsbegroting . . .	35
1. Een praktisch voorbeeld	35
2. Bestaande financiële positie	37
3. Kas- of liquiditeitsbegroting	38
3.1. Begroting van de ontvangsten	38
3.2. Begroting van de uitgaven	39
3.3. Kasbegroting	41
4. Financieringsmogelijkheden	42
5. Keuze uit bestaande financieringsmogelijkheden	43
6. Gevolgen van de gemaakte keuze	44
6.1. Nogmaals kasbegroting 1964—1965	44
6.2. Balans per 30 april 1965	45
6.3. Ontwikkeling van de financiële structuur tot 1970	46
7. Praktische beoordeling van de financiële structuur	48
7.1. Dynamisch aspect	48
7.2. Risico-aspect	50
VII. Financiering in theorie en praktijk	52
1. Theorie en praktijk	52
2. Het ontbreken van een objectief keuzecriterium	52
3. Alternatieve financiële begrotingen noodzakelijk	52